Regionala serviceprogrammet 2023–2030

regionvarmland.se

Region Värmland

Ansvarig verksamhet	Regional utveckling
Kontakt	Linda Janliden Resare
Datum	2022-05-04
Diarienummer	RUN/220207
Region Värmland Regionens hus 651 82 Karlstad	

Innehållsförteckning

UPPDRAGET 4

REGIONAL UTVECKLINGSSTRATEGI 5
HUR PROGRAMMET HAR TAGITS FRAM 5

AVGRÄNSNING OCH DEFINITIONER 5

SERVICE 5
MÅLGRUPPER 6
DEFINITIONER OCH FÖRUTSÄTTNINGAR 7

ERFARENHET FRÅN TIDIGARE PROGRAMPERIOD 7

MÅL 9

REGIONAL SAMVERKAN FÖR SERVICEUTVECKLING 10

AKTÖRER 10
NÄTVERK FÖR UTVECKLING 11
PARTNERSKAPET 11
STÖD TILL KOMMUNERNA 11

TILLGÄNGLIGHET TILL SERVICE 12

DIGITALISERING 12
BEFOLKNING 12
DAGLIGVAROR 12
Tillgänglighet 14
DRIVMEDEL 16
APOTEKSTJÄNSTER 20
POST- OCH PAKETTJÄNSTER 22
GRUNDLÄGGANDE BETALTJÄNSTER 25
Betalningsförmedling 27
Dagskasseinsättning 30

RIKTLINJER FÖR STÖD 32

REGIONALA RIKTLINJER 32
INVESTERINGSBIDRAG/LÅN 33
SERVICEBIDRAG 33
HEMSÄNDNINGSBIDRAG 33
SÄRSKILT DRIFTSTÖD TILL DAGLIGVARUBUTIKER I SVÅRA OCH UTSATTA LÄGEN 33
INVESTERINGSSTÖD TILL DRIVMEDELSANLÄGGNING 33
STÖD TILL GRUNDLÄGGANDE BETALTJÄNSTER 34

HÅLLBAR UTVECKLING 34

JÄMSTÄLLDHET 35

LÄRANDE OCH UTVÄRDERING 36

ÅRLIG HANDLINGSPLAN OCH UTVÄRDERING 36

Inledning

Landsbygdsfrågorna har kommit alltmer i fokus, särskilt hos de politiska partierna som visat allt större intresse för förutsättningarna att leva och verka i landsbygder. En av grundförutsättningarna för att verka i landsbygder är tillgången till olika former av service och tjänster som människor har behov av. Digitaliseringen, utvecklingen av nya tjänster på handelssidan, statens och kommuners närvaro i landsbygder har förändrat dessa förutsättningar.

Det regionala serviceprogrammet (nedan benämnt som RSP) är ett planeringsdokument avsett att teckna bilden av framför allt kommersiell service.

Offentlig och kommersiell service har minskat sin närvaro i landsbygder under lång tid. Den kommersiella servicen, som är en viktig beståndsdel för att kunna verka och bo i landsbygder, har haft en utveckling som missgynnat den fysiska närvaron i framför allt de mest glesbebodda delarna i länet. Allteftersom befolkningen minskar i dessa delar så minskar marknaden för den kommersiella servicen. Samtidigt har ökad tillgång till personliga transportmedel, minskade transportkostnader (på lång sikt), nya resmönster med ökad pendling till större arbetsplatser och kommersiella centra samt förändrade köpmönster och andra villkor för att bibehålla service på kommersiella villkor. Kostnadsutvecklingen och minskande underlag påverkar även de offentliga aktörerna med ansvar för skolor, vårdboende och förskolor och leder till koncentration av verksamheter vilket i sin tur minskar underlaget för service i glesbygder. I förlängningen påverkar detta även företagandet och det gagnar inte utvecklingen av fastighetspriser vilket i kan minskar attraktionskraften för att bo och verka i gles- och landsbygder. Det finns dock insatser att göra för att bromsa utvecklingen och ibland till och med för att vända utvecklingen.

Detta regionala serviceprogram handlar om hur Region Värmland, Länsstyrelsen Värmland, kommunerna, serviceföretag och lokalsamhället med flera kan agera och samverka för att förstärka förutsättningarna för att det fortsatt ska gå att bedriva kommersiell service i alla delar av landet och därmed stärka möjligheten att bo och verka i gles- och landsbygder.

Syftet med serviceprogrammet är att beskriva hur servicen ser ut i landsbygder och föreslå åtgärder för en långsiktig planering. Programmet är viktigt för att utveckla arbetet och samverkan mellan olika aktörer, men också att beskriva hur vi vill arbeta och sätta upp mål för verksamheten, som därigenom kan ge underlag för prioritering av olika stödinsatser för kommersiell service.

Fokus är på tillgängligheten till kommersiell service men det finns också samband med annan offentlig service och här lyfta de möjligheter som finns till samordning av servicen totalt sett.

Uppdraget

För att stödja och stimulera arbetet med kommersiell och offentlig service i Sveriges gles- och landsbygder gav regeringen år 2008 Konsumentverket i uppdrag att utarbeta förslag till riktlinjer för framtagande av regionala serviceprogram. Programmen skulle utarbetas 2009 och genomföras 2010–2013. Länsstyrelsen Värmland utarbetade redan 2008 ett regionalt serviceprogram som omfattade perioden 2008–2013. Nästa regionala serviceprogram omfattade perioden 2014–2018 vilket senare förlängdes till och med år 2022. Region Värmland övertog ansvaret för det regionala serviceprogrammet från Länsstyrelsen Värmland från och med 2019.

Näringsdepartementet har inför denna period erbjudit regionerna att ta fram nya regionala serviceprogram, vilket Region Värmland har accepterat. Det nya regionala serviceprogrammet är avsett att gälla för perioden 2023–2030.

Tillväxtverket utarbetade ett metodstöd för framtagande och genomförande av RSP 2022–2030. Detta regionala serviceprogram har tagits fram med Tillväxtverkets metodstöd som grund. Enligt metodstödet så ska RSP bidra till att:

- Peka ut prioriterade områden och konkreta insatser för att stärka tillgängligheten till kommersiell service.
- Utveckla tillgången till dagligvaror och drivmedel, apoteks- och postservice samt betaltjänster det vill säga grundläggande kommersiell service.
- Peka ut prioriteringarna för de olika ekonomiska stöd som riktas till kommersiell service.
- Lyfta och samordna flera insatser kopplade till samhällsplanering, samordning och platsutveckling.
- Främja en stödjande infrastruktur och mobilitet.
- Utveckla och uppmuntra nya samverkanslösningar.
- Skapa nya mötesplatser.

Enligt metodstödet är regionens, länsstyrelsens, kommunernas, näringslivets, och civilsamhällets deltagande och engagemang avgörande för det samlade genomförandet. Programmen bör beskriva på vilket sätt de olika aktörernas deltagande och engagemang ska understödjas och uppmuntras inom ramen för programmet.

Regional utvecklingsstrategi

Region Värmland har under 2021 fastställt en ny regional utvecklingsstrategi för åren 2021–2030. De regionala serviceprogrammen är ett verktyg (av flera) för att genomföra den nationella strategin för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030 och för den regionala utvecklingsstrategin. De regionala insatserna inom service är under perioden samlade hos Region Värmland. länsstyrelsen har ansvar för uppdraget ”grundläggande betaltjänster” i samverkan med Post- och telestyrelsen.

En väsentlig del i Sveriges landsbygdspolitik ryms inom ramen för Landsbygdsprogrammet för Sverige 2023–2027 med nationella insatser för servicefrågorna som hanteras och administreras av Tillväxtverket.

Hur programmet har tagits fram

Region Värmland har ansvaret för att ta fram och besluta om ett nytt regionalt serviceprogram. Samverkan har skett främst med Länsstyrelsen Värmland och kommunerna samt nätverk som representerar näringsliv och civilsamhälle samt politikerna i regionala utvecklingsnämnden. Samverkan har skett i form av workshops och intervjuer. Resultaten därifrån har varit vägledande i framtagande av det regionala serviceprogrammet. Berörda aktörer har även deltagit i en utvärdering om landsbygdsfrågor sammanställd i en slututvärdering för det regionala serviceprogrammet 2014–2022 som genomfördes under våren 2021. Detta har sammanställts i en rapport med förslag på hur Region Värmland kan arbeta framåtsyftande med kommersiell service ur ett regionalt hållbart utvecklingsperspektiv.

Arbetet med att ta fram det regionala serviceprogrammet är förankrat i den regionala utvecklingsnämnden samt hos ledningen för avdelningen Regional utveckling. Dialogen tydliggjorde att följande är särskilt viktigt för utvecklingen av service i landsbygder: digitalisering, lokal demokrati, förutsättningar för företagande, infrastruktur, jämställdhet, inkludering och tydligare samordning i utvecklingsfrågor som påverkar möjligheten till att bo, leva och verka i landsbygder. Möjligheten till företagsstöd är en förutsättning för att upprätthålla och utveckla den kommersiella servicen.

Avgränsning och definitioner

Service

Människor har olika behov av service. För vissa är närheten till exempelvis en dagligvarubutik, apotek, post- och paket, ombud för Systembolaget avgörande medan för andra är närheten till arbetsförmedlingen eller vårdcentralen betydelsefull. Närheten till en skola gör ofta en trakt mer

attraktiv för barnfamiljer. Företag är kanske mer beroende av fungerande paketdistribution, möjligheten att kunna tanka fordon, fungerande bredband eller att kunna lämna dagskassor[1].

Toleransnivån för avståndet till olika servicefunktioner skiljer sig och beror mycket på graden av mobilitet för individen, samt vilka dagliga resor som görs i arbetet, till och från arbetet eller fritiden. Service ses i detta sammanhang utifrån olika målgrupper och vilka krav det ställer på servicen.

Detta program pekar ut olika typer av kommersiell service, såsom:

- grundläggande kommersiell service
- kompletterande kommersiell service
- annan eller övrig service.

Därutöver finns offentliga servicefunktioner som redovisas under avsnittet kommunala serviceplaner.

Med grundläggande kommersiell service menas:

- dagligvaror
- drivmedel
- post- och pakettjänster
- apotekstjänster
- grundläggande betaltjänster.

Dessutom kommer nog laddstationer för personbilar och andra fordon snart ses som en grundläggande service då laddstationer alltmer kommer att komplettera och så småningom ersätta drivmedelsservicen.

Med kompletterande service avses andra servicefunktioner som ofta finns hos dagligvarubutiker, bemannade drivmedelsstationer och andra serviceaktörer, och avser exempelvis:

- ombud för Systembolaget
- ombud för spel
- ombud för biljetter för kollektivtrafik
- ombud för länsbibliotek.

Övrig service är en bred palett av service som ofta bedrivs i kombination med en dagligvaruhandel eller drivmedelsstation och kan vara exempelvis café/restaurang, turistservice, stuguthyrning eller försäljning av fiskekort.

Det finns också annan service som kan bedrivas i samverkan med en kommun, exempelvis busshållplats, offentlig toalett, beredskapspunkt eller återvinningsstation.

Fokus i det regionala serviceprogrammet är den grundläggande kommersiella servicen, men annan service är vanligtvis ett viktigt komplement för att stärka en serviceanläggning som genom ökat utbud ökar anledningen att åka till den platsen. Flera serviceslag på en plats medför således en förstärkning av varje serviceslag.

Målgrupper

Tillgång till service och tjänster är en grundläggande förutsättning för tillväxt i hela landet. Både kommersiell och offentlig service har betydelse för att skapa miljöer där det är attraktivt att bo och arbeta, starta och driva företag samt platser att besöka.

Regionala serviceprogrammet har tre målgrupper:

- boende
- företag
- besökare

Boende. Eftersom människor har olika förutsättningar med hänsyn till ålder, funktionsnedsättning, språk och stöd från andra personer i hushållet så skiljer möjligheten att ta del av serviceutbudet. Den

[1] Företagens behov av service i gles- och landsbygder. Tillväxtverket, publikation 0237,2017.

fysiska tillgängligheten påverkas av tillgången till personbil, kollektivtrafik eller andra transportmedel. Digital tillgänglighet kan ibland ersätta fysisk tillgänglighet men ofta krävs både digital och fysisk tillgänglighet samt kunskap.

Företag. ”utan service, inga företag – utan företag, ingen service!”.[2] Detta beskriver sambanden mellan service och företag. Service är en viktig faktor för att attrahera nya företag att etablera sig i landsbygder. Andelen företag är betydligt högre i landsbygder än i städer. Företag inom de gröna näringarna och besöksnäringen är särskilt viktiga i landsbygder. Företagen prioriterar tillgång till drivmedel, post- och pakettjänster, samt kontanthantering för företag i servicebranscher.

Besökare. Besökare till platser utanför tätorter är ofta beroende av att det finns en viss samlad service för bland annat inköp av dagligvaror och drivmedel.

Den försämrade tillgången till service i landsbygder, men också den minskande kontantanvändningen kan vara en utmaning för utländska besökare som använder sig av kontanter i större utsträckning för att betala vid inköp av varor och tjänster.

Ett framåtsyftande arbete med kommersiell service skapar förutsättningar för en attraktiv plats att besöka.

Definitioner och förutsättningar

Glesbygder – förordningen om stöd till kommersiell service har pekat ut att stödinsatser inom kommersiell service-området ska riktas till glesbygder. Länsstyrelsen ges enligt förordningen möjlighet att peka ut vilka områden som utgör glesbygder.

Landsbygder – har i dessa sammanhang ingen entydig definition. En möjlighet är att använda Statistiska centralbyråns definition av områden utanför tätort som landsbygd. Med **tätort** avses ett bebyggt område med en permanent boende befolkning på minst 200 invånare och där avståndet mellan två hus är högst 200 meter. Antalet fritidsfastigheter får inte överstiga 50 %. Av Sveriges befolkning bor 87 % i en tätort. I Värmland bor ungefär 76 % i tätort och 24 % utanför tätort (år 2020).

Servicepunkt – servicepunkt är ett ord som saknar nationell definition. I detta program ska en servicepunkt ha minst en grundläggande kommersiell service och vanligen någon mer servicefunktion. Vanligen avses en dagligvarubutik eller drivmedelsstation som även har annan service.

Serviceort – en nationell definition saknas, men i detta program avses en ort eller plats som har utpekats i en kommunal serviceplan. På en serviceort kan finnas flera servicepunkter och det bör finnas flera olika serviceslag inom serviceorten.

Erfarenhet från tidigare programperiod

Grunden i arbetet med service i landsbygder har varit stödgivningen till de utpekade grundläggande formerna för kommersiell service.

Mentorsverksamhet har funnits sedan 1996 och startade i Värmland i samverkan med lanthandelsmentorerna som var en ekonomisk förening. Lanthandelsmentorn fyllde en viktig funktion som rådgivare till dagligvaruhandeln. Mentorn var länken mellan butikerna och länsstyrelsen som snabbt kunde fånga upp problem och frågeställningar. Denna verksamhet avslutades inför förra programperioden på grund av medelsbrist.

Länsstyrelsen har tidigare konstaterat att det finns ett samband mellan drivande lokala utvecklingsgrupper och var det finns en välmående dagligvaruhandel, drivmedelstation och annan service. Lokalt engagemang bidrar på flera platser till att service har kunnat bevaras.

Den lokala handlarens/föreståndarens engagemang, lyhördhet och initiativ är en annan viktig förutsättning för en välmående dagligvaruhandel. Erfarenheten visar att butiken och den

[2] Tillväxtverket om “Service i landsbygder” www.tillvaxtverket.se

omkringliggande bygden bör samverka där man noga lyssnar på och agerar efter varandras önskemål och behov.

När det gäller drivmedelsstationer så har ett arbete bedrivits för att bibehålla viktiga stationer i glesbygder. Resultatet är att flera stationer ligger i anslutning till en dagligvaruhandel och flera har blivit automatstationer. ”Bymacken” blev för flera år sedan ett koncept som på flera håll blev en lösning för att bibehålla drivmedel på orten. De flesta bymackar som bildats i Värmland har senare övertagits av nationella kedjor.

Sedan några år har ett särskilt driftstöd för dagligvarubutiker inrättats för butiker som befinner sig i ”utsatta och glesa områden”. Stödet är avsett för att butikerna ska kunna drivas och kunna ge butiksägaren en rimlig ersättning för nedlagt arbete. Tillväxtverket har fördelat medlen till länen. Insatsen prövades med årliga beslut men har nu gjorts permanent. I Värmland har i skrivande stund 10–12 butiker kunnat ta del av stödet som högst kan uppgå till 300 000 kronor per år och butik.

Under den förra programperioden så har investeringsstöd och projektstöd till kommersiell service kanaliserats via den regionala delen av Landsbygdsprogrammet. Programmet sträckte sig över perioden 2014–2020 med förlängning för år 2021–2022. Programmet innebar en rejäl utökning av stödinsatserna för investeringar till dagligvarubutikerna. På detta sätt kom cirka 14 miljoner kronor att beviljas för ombyggnader och utbyggnader av dagligvarubutiker i landsbygder. Därutöver kom cirka 6,5 miljoner kronor att beviljas under förlängningsperioden. Många butiker fick därmed möjlighet att investera i nya kyl- och frysanläggningar som enligt höjda miljökrav var tvungna att bytas ut.

I Landsbygdsprogrammet fanns även en del projektmedel avsett för kommersiell service som för Värmlands del kom att kanaliseras till ett rådgivningsprojekt i regi av Länsstyrelsen Dalarna. Länsstyrelsen Värmland och senare Region Värmland samverkade i projektet som sträckte sig över sju län. Projektet gav subventionerad tillgång till kvalificerade rådgivare som till exempel har gett stöd till lönsamhetshöjande insatser.

Tillväxtverket har i föregående period hanterat en del nationella medel för samverkansprojekt och pilotinsatser för stärkt kommersiell service. I Värmland har bland annat genomförts projekt för utveckling av det regionala serviceprogrammet i samverkan med kommuner, länsstyrelsen och branschorganisationer, handeln samt några intresseorganisationer. Resultatet av projektet har bland annat lett till att 14 av 16 kommuner i Värmland har upprättat egna kommunala serviceplaner där arbetet med kommersiell service lyfts upp på agendan som ett viktigt strategiskt område för utveckling och platsattraktivitet.

Utöver det sistnämnda projektet har flera andra projekt finansierade av Landsbygdsprogrammet genomförts. Torsby kommun har undersökt hur servicen påverkas under kriser och vilken beredskap som behövs för bibehållen service. Projektet har lett till att Torsby numera har förberett sina servicepunkter så att de kan fungera som centraler och försörjningsnav i krissituationer.

Den samlade bilden av de lärdomar vi tagit med oss från tidigare programperioder är att samverkan, kommunikation och lärande har varit viktiga beståndsdelar för att utveckla och bibehålla service i landsbygder. De nätverk som skapats har stor betydelse för utvecklingen av ett hållbart Värmland kopplat till kommersiell service och som driver arbetet framåt. In i denna programperiod ser vi att vikten av samverkan har stor betydelse och att den ständigt kan utvecklas.

Mål

För den kommande programperioden har vi satt upp ett antal mål och delmål. Då programmet ger en inriktning och syftar till strategisk planering för att genomföra insatser är det inte möjligt att precisera målen så att de blir kvantitativt mätbara. För uppföljning av målen krävs därför en kvalitativ undersökning.

Det övergripande målet för det regionala serviceprogrammet är god tillgång till grundläggande kommersiell service i landsbygder för boende, företag och besökare.

Målsättningen är att upprätthålla dagligvaruhandel och annan service i serviceglesa områden så att man håller en acceptabel tillgänglighet för invånare i landsbygder.

Då regionen, länsstyrelsen och kommunerna inte direkt kan påverka hur serviceaktörerna agerar så får vi i stället skapa förutsättningar och tillhandahålla stöd och verktyg för att påverka en önskvärd utveckling.

De verktyg vi kan tillhandahålla är

a. Rådgivning i projektform riktad till serviceaktörer för att stärka deras möjligheter att leverera olika typer av service.
b. Finansiellt stöd och andra insatser för att stärka och samordna kommersiell service inom drivmedel, post- och pakettjänster, apotekstjänster samt grundläggande betaltjänster.
c. Ge stöd till insatser som stödjer lokal samverkan som möjliggör lösningar för bättre samordning av service.
d. Via länsstyrelsen arbeta för att etablera fler statliga betaltjänstombud på serviceorter där tillgången på betaltjänster är begränsad.
e. Ge stöd till ny teknik och andra insatser för att förbättra servicen för målgruppernas tillgång till befintlig och utökad service.
f. Ge stöd för att möjliggöra för nya aktörer att anlägga serviceanläggningar om det finns kundunderlag/marknadsförutsättningar för nya aktörer utan att slå ut befintliga serviceanläggningar.
g. Via Tillväxtverket ge stöd till drivmedelsanläggningar för korrossionsskydd för att bibehålla drivmedelsstationer i glesbygd.
h. Stödja insatser som stärker samverkan mellan kommersiella serviceaktörer och andra privata aktörer och civilsamhället inklusive lokala myndigheter utifrån de behov som föreligger.

Programmet har följande delmål:

Delmål 1 – Samverkan mellan olika aktörer för att uppnå kunskap, insikt och samordnade aktiviteter för att gynna förutsättningarna för en väl fungerande kommersiell service i alla delar av länet med fokus på de delar som har en gles befolkning.

Samverkan planeras i följande grupperingar och sammanhang.

a. Väl fungerande samverkan mellan berörda myndigheter, dvs kommuner, Länsstyrelsen Värmland, Region Värmland och Tillväxtverket.
b. Samverkan planeras fortsätta inom ramen för “partnerskapet” för lärande och utbyte mellan olika parter såsom branschorganisationer, aktörer inom kommersiell service och intressenter som arbetar med frågor kring kommersiell service.
c. Samverkan planeras att fortsätta inom den så kallade “kommungruppen” för ömsesidig samordning och kompetensutveckling inom området.
d. Samverkan är även viktig på den politiska nivån inom Region Värmland och med kommunpolitikerna för att förankra arbetet inom det regionala serviceprogrammet.
e. Samverkan kan även förbättras med andra strategiområden inom ramen för den regionala utvecklingsstrategin med som har betydelse för den kommersiell servicen.

Delmål 2 – Upprättade planer för planering av kommersiell service.

Målet är att årligen upprätta planer och att planlägga former för uppföljning av arbetet. Som framgår av avsnittet om uppföljning så ska Region Värmland rapportera till Tillväxtverket om insatser som görs i Värmland. Därutöver har vi ambitionen att genomföra följande insatser.

a. Årliga handlingsplaner med mer detaljerade insatser.
b. Någon form av samlad uppföljning av insatser och med analys och uppföljning av serviceutbudet. Databasen Pipos Serviceanalys[3] kommer att vara ett viktigt verktyg i den analysen.
c. Målsättningen är att alla kommuner upprättar en kommunal serviceplan och vid behov uppdaterar denna. Den kommersiella serviceplanen kan utformas med olika syften och avsikten är att den ska vara till nytta för kommersiell service och kommunens planarbete.

Delmål 3 – Kommunikation om kommersiell service.

För att ge en uppdaterad och samlad information om kommersiell service och få fler att känna sig delaktiga och informerade om frågor kring kommersiell service så kommer Region Värmland ta fram en kommunikationsplan.

Indikatorer

För att följa utvecklingen på serviceområdet så ska ett antal indikatorer tas fram som ger en bild av hur serviceutbudet ser ut, med fokus på servicen i de mest glesa delarna i länet. Indikatorerna kan förslagsvis bygga på de siffror som redovisas i avsnittet “Tillgänglighet till service”. Indikatorerna föreslås tas fram i den första handlingsplanen för det regionala serviceprogrammet.

Regional samverkan för serviceutveckling

Aktörer

God samverkan mellan Region Värmland, Länsstyrelsen Värmland, kommunerna, företagen och lokala utvecklingsgrupper är en förutsättning för att genomförandet av RSP ska bli framgångsrikt. Nedan beskrivs strukturen för hur vi kan uppnå god samverkan mellan olika parter och aktörer.

Tillväxtverket är nationell samordnare för regioner och nationella myndigheter. De samverkar även med andra nationella organisationer som arbetar med kommersiell service. Tillväxtverket hanterar även nationella stödinsatser för kommersiell service i samverkan med regionerna, samt projektmedel som tillgängliggörs i utlysningar till bland annat kommuner och regioner.

Region Värmland har ansvar för skrivande och genomförande av det regionala serviceprogrammet samt samordna arbetet med de regionala servicefrågorna i länet. Regionen har även ansvar för de regionala stödinsatserna till kommersiell service inom de statliga anslagen för regional utveckling.

Länsstyrelsen samverkar med regionen kring regionala utvecklingsfrågor och bevakar tillgången till grundläggande betaltjänster. Länsstyrelsen genomför även olika informations- och utbildningsinsatser med finansiering av Post- och telestyrelsen.

Kommunerna kan välja att göra insatser för kommersiell service och de flesta kommuner har valt att ta fram kommunala serviceplaner. Det innebär inventering av befintlig service i kommunen och planering för insatser som kan stärka samordning av service i landsbygder.

Serviceföretagen driver sina företag för att få lönsamhet, men behöver ständigt utvecklas för att vara relevanta för kunderna. Stödberättigade serviceföretag i landsbygder kan söka olika stöd för både rådgivning, investeringar och drift.

Lokalsamhället och hur det är organiserat har stor betydelse för utvecklingen av kommersiell service. Här kan olika aktörer ha drivande roller. Lokala utvecklingsgrupper, lokala föreningar eller bolag som verkar som ett sammanhängande kitt skapar många gånger miljöer som underlättar för enskilda

[3] Pipos serviceanalys är en databas som hanteras av Tillväxtverket och tillhandahålls till myndigheter. Syftet är att visualisera och analysera tillgänglighet till kommersiell service.

aktörer att driva verksamhet. De kan ha en formell eller informell roll för sammanhållning och samhandling, vara fastighetsägare för kommersiella serviceaktörer och även verka för bygdens bästa gentemot myndigheter.

Nätverk för utveckling

Partnerskapet

I Värmland finns sedan 2003 ett partnerskap inom kommersiell service, vilka leds av Region Värmland. Övriga deltagare i partnerskapet är Länsstyrelsen Värmland, två kommunrepresentanter, föreningen Hela Sverige ska leva, Coop Värmland, representant från Ica, Coops konsumentorganisation, OK Värmland, Sveriges paketombud och Visit Värmland. Syftet med partnerskapet är att utbyta information och kunskap utifrån olika intresseområden av betydelse för kommersiell service. Deltagare i partnerskapet bör därför vara representanter från olika verksamhetsområden som utifrån sina områden kan bidra med insikter och kunskap och lyfta olika frågor. Partnerskapet diskuterar och kan ge synpunkter på förslag i ett tidigt skede. De regionala offentliga organisationerna i Värmland och berörda myndigheter måste arbeta tillsammans med aktörerna eftersom kommersiell service främst sker genom privata aktörer, med viss offentlig service som komplettera den kommersiella. Vid svag förankring blir det ingen effekt av insatserna.

Stöd till kommunerna

Det finns ett nätverk för stödjande strukturer till kommunernas arbete inom serviceutvecklingen. Nätverket kallas RSP-gruppen och sammankallas av Region Värmland.

Nätverket består av tjänstepersoner från kommunerna, länsstyrelsen och regionen. Syftet med nätverket är att arbeta med gemensamma utvecklingsfrågor som faller inom det regionala serviceprogrammet. RSP-gruppen ska även vara ett forum för erfarenhetsutbyte, resultatspridning och kompetensuppbyggnad.

RSP-gruppen är ett sätt att formalisera samverkan och skapa ett nätverk mellan kommunerna, länsstyrelsen och regionen. Gruppen träffas regelbundet, minst ett par gånger per år. Genom att arrangera regelbundna träffar med RSP-gruppen erbjuder RSP-ansvarig på Region Värmland kommunerna stöd i serviceutvecklingen.

Kommunerna ska utse en kontaktperson för RSP-frågor i varje kommun, men fler personer får gärna delta vid RSP-gruppens möten då frågorna berör flera kompetensområden.

Kommunal serviceplan

Syftet med den kommunala serviceplanen är att skapa en helhetsbild av tillgången till service i landsbygder och en handlingsplan för att behålla och utveckla rimlig servicenivå för landsbygders boende, föreningar, företagare och besökare. I den kommunala serviceplanen ska kommunen peka ut serviceorter.

En kommunal serviceplan är dock användbar i många sammanhang. Vägledningen för kommunal serviceplan pekar på att den kan vara underlag för:

- översiktsplanen,
- tillväxtstrategin,
- kollektivtrafikplaneringen,
- samråd om återvinningsstationer,
- arbetet med att i översiktsplanen identifiera lämpliga LIS-områden,
- identifiering av samhällsviktiga verksamheter,
- upprättandet av lokala risk- och sårbarhetsanalyser,
- totalförsvarsplanering,
- beslut om nya etableringsorter för ombud till exempelvis apotek, post- och paketföretag, grundläggande betaltjänster, Systembolaget.

Förutom att vara ett planeringsverktyg så kan den kommunala serviceplanen fungera som ett som ett marknadsföringsdokument, underlag för företagsetableringar och samverkan med lokala grupper och fastighetsägare.

I Värmland har de flesta kommuner tagit fram en serviceplan. Variationen mellan dessa visar att utformningen har varierat med hänsyn till hur man tänkt att använda den.

Länsstyrelsen arbetade under förra programperioden fram en ”Vägledning för kommunal serviceplan”. Vägledningen syftar till att ge kommunerna stöd och råd i samband med upprättandet av en kommunal serviceplan.

Tillgänglighet till service

Förutsättningarna inom serviceområdet förändras mycket snabbt. Digitalisering, växande e-handel, minskande betalning med kontanter, krav på stärkt krisberedskap, minskande befolkning i glesbygder, ökad arbetspendling, förändringar i drivmedelsutbud, nya lagar och regler, systemförändringar inom apotek, paketdistribution och drivmedel är exempel på faktorer som påverkar serviceutbudet.

Digitalisering

Digitaliseringen förändrar förutsättningarna för lokal service. Pandemin medförde att digitaliseringen accelererade med en utveckling av e-handel, och självbetjäningsbutiker. Nya tekniska lösningar kan i många avseenden vara positivt för serviceutbudet och förhoppningsvis förenkla tillvaron för serviceaktörerna.

De individer som inte är digitalt delaktiga får en utmaning i att de inte kan nyttja de digitala tjänster som erbjuds. Arbete pågår i aktiv samverkan mellan länsstyrelsen, regionen och kommunerna för att inkludera de som står utanför digitaliseringen.

Befolkning

År 2020 bodde det i Värmlands län 67 564 personer utanför tätort. Det var en ökning med 500 personer jämfört med år 2015. SCB konstaterade i en rapport år 2018[4] att det hade skett en ökning av befolkningen utanför tätort i hela landet. I tätorterna hade visserligen befolkningen ökat mer, men samtidigt konstaterades att det var den tätortsnära befolkningen som hade ökat medan befolkningen i de mer perifera delarna av geografin hade fortsatt att minska.

I Värmland uppgick andelen boende utanför tätort år 2020 till 23,9 %. Andelen hade då minskat med 2,5 % motsvarande 8 000 personer på 30 år. Minskningen var inte så stor men i och med den ökande befolkningen som bor tätortsnära så har minskningen i landsbygder varit betydligt större.

Förändringen har skett under en tid när strukturomvandling har haft tydliga effekter i landsbygder. Så kallade areella näringar (jordbruk och skogsbruk) har haft en snabb omvandling mot minskat antal sysselsatta. Industriell verksamhet har haft en stor sysselsättningsminskning i landsbygder. Samtidigt har intresset för boende i landsbygder ökat och fler har fått fritidsintressen kopplade till naturen. Återflyttningen till landsbygder kopplas mycket till nya branscher där man har sysselsättningen i centralorter och pendlar därmed från bostaden i landsbygder. På senare tid har den ökade digitaliseringen möjliggjort att i ökad utsträckning arbeta på distans. Med ökat boende i mer glesa områden så har även biltätheten ökat och med jobbet i ”stan” minskar beroendet av den lokala servicen. Slutsatsen blir att kundunderlaget för service i landsbygder minskar när konsumenterna har fler alternativ med hänsyn till den ökade rörligheten.

Dagligvaror

Handel av dagligvaror är en komplicerad form av handel. Det ställs stora krav på en handlare, att tillhandahålla ett brett sortiment inte minst vad gäller färskvaror som måste hållas fräscha och med lång hållbarhet för att vara attraktiva för konsumenten. Samtidigt är det en stor konkurrens och konsumenter efterfrågar lägre priser och större utbud. Utvecklingen går i hög grad mot större butiker.

[4] Statistiska tätorter 2018. MI 38 SM1901

För mindre butiker i landsbygder är det stora utmaningar för att hålla en rimlig prisnivå och hög service för att attrahera kunderna.

Tillgänglighet är också en utmaning då bemanning kostar pengar. Digitaliseringen har här blivit en möjlighet att förbättra servicen och ger en möjlighet även för glesbygdsbutiken. Samtidigt finns en utveckling där konkurrensen från mindre obemannade butiker ökar.

Antalet dagligvarubutiker i landsbygder fortsätter att minska i Värmland som en följd av minskad lönsamhet och ändrade köpmönster. Fler arbetspendlar till större orter och väljer att handla i de större butikerna där. På en del orter är minskad befolkning en förklaring till en minskad kundkrets.

Omsättningen i många landsbygdsbutiker är ofta relativt låg vilket även påverkar möjligheten att få bra avtal med grossister/kedjor som kan erbjuda rimliga leveransvillkor. Lägre omsättning ger oftast lägre lönsamhet och därmed mindre pengar över för att göra nödvändiga investeringar. Därmed finns behov av investeringsstöd med en relativt hög stödnivå för att stödja butiker.

För att bli mer intressant som landsbygdsbutik så är det angeläget att samla olika typer av service till butiken. Vi talar dels om grundläggande servicefunktioner och annan service som kompletterar butiken. Det handlar i hög grad om att tillhandahålla servicefunktioner som passar bra in med tanke på platsen, tillgänglighet och kostnader för att handha den typen av service. Vissa kommuner samarbetar med sina glesbygdsbutiker och de kan till exempel benämna dessa butiker för en servicepunkt. Butiken kan då åta sig att till exempel tillhandahålla turistinformation, toalett, samlingspunkt för krisinformation med mera. Kommunen kan också stödja butiken genom att planera för placeringen av exempelvis busshållplatser, förskolor/skolor på ett sådant sätt att det även gynnar och stärker handeln.

Om annan service som till exempel skolor och kommunal omsorg försvinner från en ort så påverkar det också möjligheten att driva en kommersiell serviceverksamhet. Samverkan med kommunen för att styra service och annan verksamhet till prioriterade orter och servicepunkter är ett sätt att ge bättre förutsättningar för den kommersiella servicen att kunna överleva.

För en del dagligvarubutiker i landsbygder är gränshandeln avgörande för att behålla en hög omsättning och acceptabel lönsamhetsnivå. Ökat antal fritidsboende och en växande besöksnäring är ofta en faktor som säsongsvis ger en försäljning som är avgörande för butikens överlevnad. Samverkan med privata turistaktörer är också en möjlighet för att öka omsättningen.

Ny digital teknik har gjort ett snabbt intåg som ger nya möjligheter för dagligvarubutiker. Så kallade semi-butiker eller hybridbutiker innebär att man har personal på dagarna och obemannade butiker på kvällar, nätter och helger vilket ger möjlighet att erbjuda kunderna service även när butiken är obemannad. Erfarenheten är att denna teknik förbättrar servicen till kunderna och lockar nya kundgrupper. Tekniken underlättar dessutom hanteringen och flödet i butiken och ger en bättre arbetsmiljö.

De helt obemannade mindre butiker ökar. De är mer att likna vid kioskverksamhet men kompletteras ibland med drivmedel, paketutlämning eller annan service. De kan dock inte ersätta dagligvarubutiker som har ett fullsortiment, även om de kan utgöra ett betydelsefullt komplement. Det kommer allt fler aktörer som tillämpar olika koncept och en fortsatt utveckling mot olika servicelösningar och butiksmodeller baserat på digitala lösningar är att räkna med.

Tillgänglighet

All statistik i detta avsnitt är hämtad från Pipos serviceanalys som är ett statistik- och kartverktyg framtaget av Tillväxtverket för att visualisera och analysera tillgängligheten till kommersiell service. Statistiken uppdateras kontinuerligt och uppgifterna i detta dokument är uttaget i april 2022 och baserat på data till och med år 2021.

Enligt Pipos så fanns det år 2020 141 dagligvarubutiker i länet som har ett brett sortiment av dagligvaror. Av dessa fanns 21 utanför tätort. Av befolkningen på 282 000 personer så bor 270 000 så att de kan nå en butik med bil inom 10 minuter. Det betyder att knappt 12 000 personer eller 4 % av befolkningen bor så att det tar från 10 minuter upp till 30 minuter med bil att nå en dagligvarubutik. Med buss och annan kollektivtrafik tar det normalt längre tid om resan överhuvudtaget är möjlig.

Tillgängligheten till dagligvaror 2010 och 2020. Restid med bil för antal personer i Värmland.

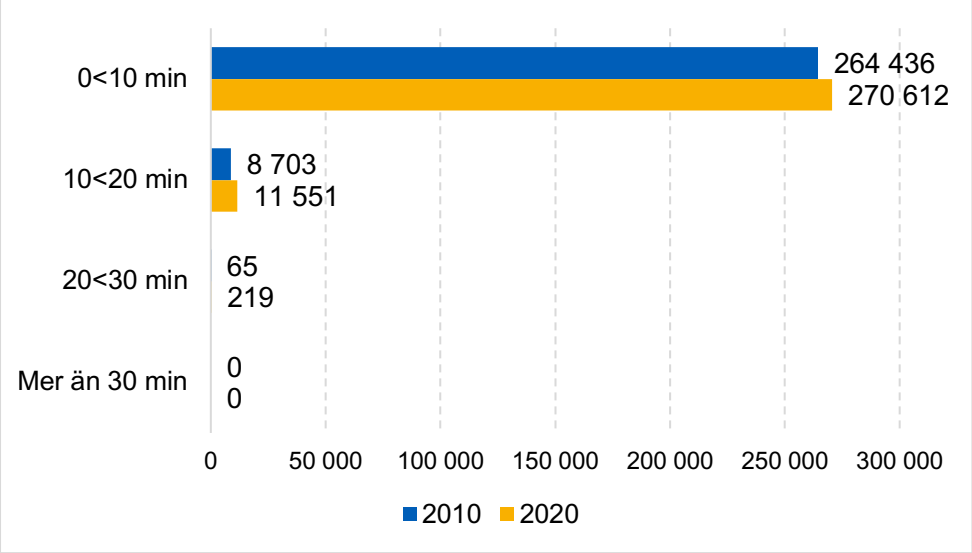

Tillgänglighet till dagligvaror 2021. Avstånd i kilometer för personer i Värmlands län.

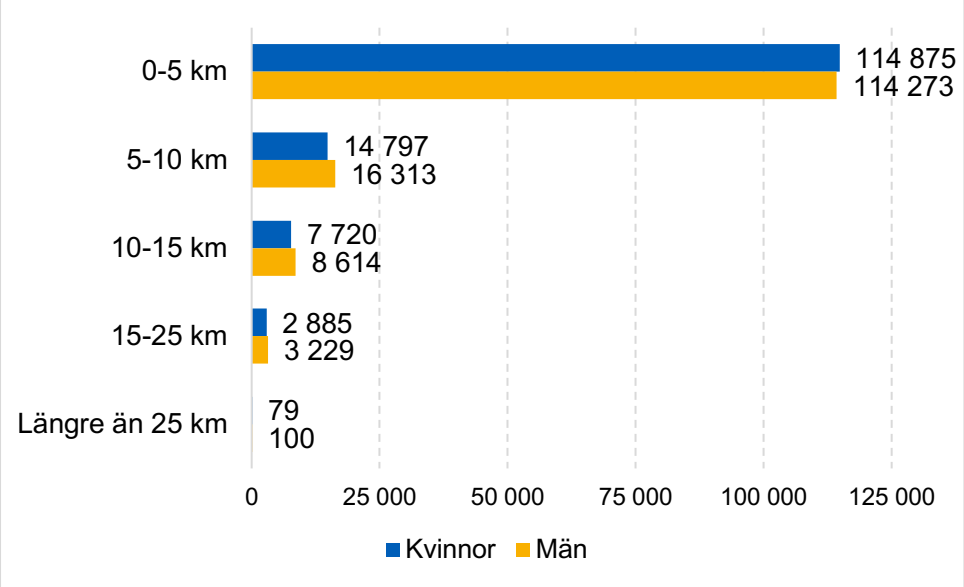

Tillgänglighet till dagligvaror. Avstånd i kilometer för personer i Värmlands län.

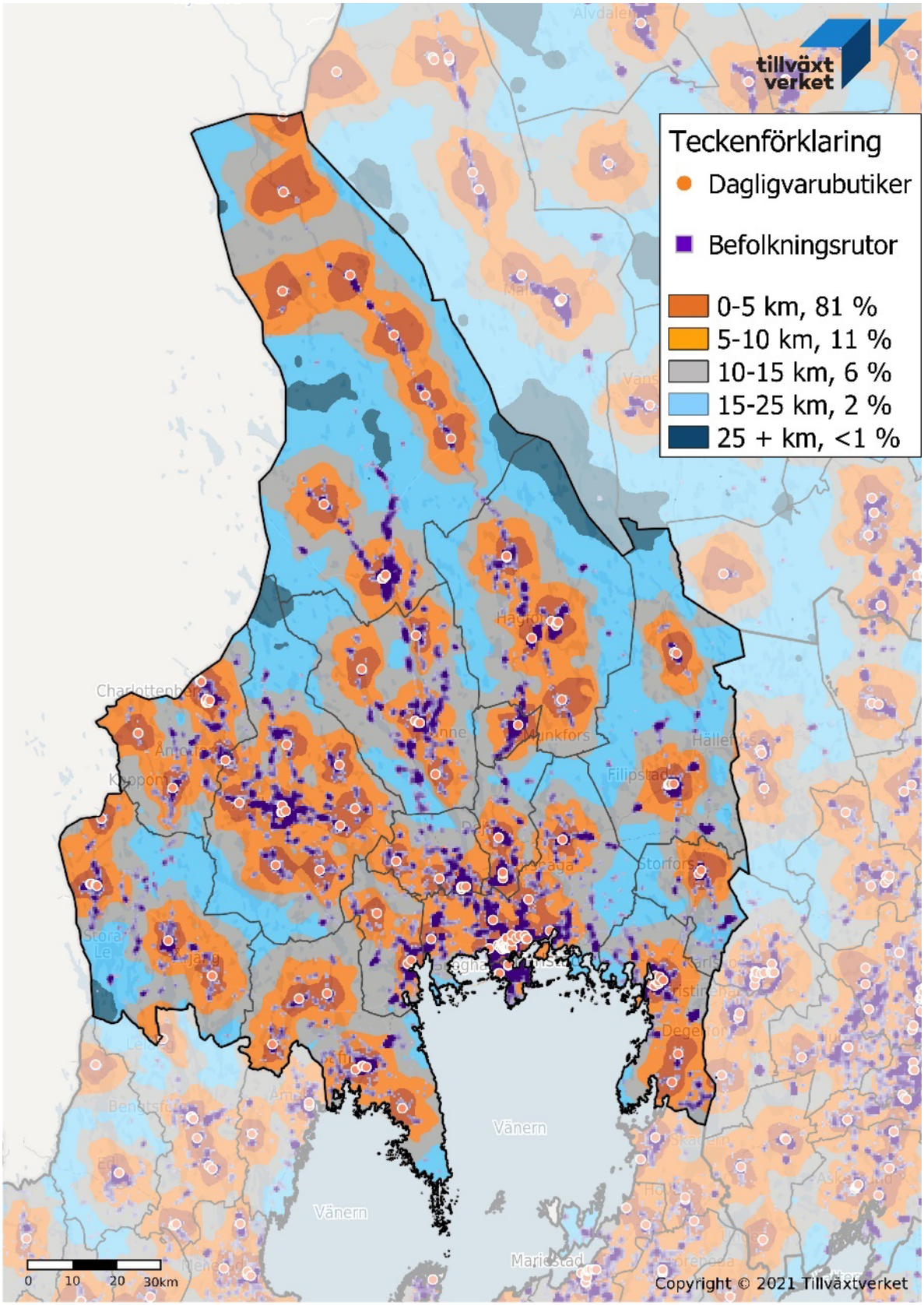

Drivmedel

Hoten mot drivmedelsstationernas överlevnad i glesbygder är återkommande. Nya miljökrav, nya drivmedel, nya inblandningar av kemiska komponenter, nya betalsystem och en utfasning av fossila bränslen påverkar branschen och då i synnerhet de minst lönsamma stationerna i glest befolkade bygder. Marginalerna är hårt pressade och följden blir att stationerna i glesbygder inte kan bygga upp några överskott och därmed saknar medel för nödvändiga investeringar.

Ökningen av elbilar i fordonsflottan leder successivt till en minskad efterfrågan på fossila bränslen. Förändringen väntas ske över lång tid då det kommer att finnas kvar många fordon som har behov av fossila drivmedel under en lång övergångsperiod. Behovet av den traditionella drivmedelsstationen kommer således säkerligen även att finnas kvar under många årtionden.

Behovet av en utbyggd laddinfrastruktur är stort då takten i utbyggnaden än så länge går långsamt. Laddstolpar kommer att få stor betydelse för besökande. Behovet är störst av så kallade destinationsladdare placerade på exempelvis turistanläggningar och besöksmål, större köpcentra, hotell, matserveringar vid de större vägarna. Behovet av laddning vid dagligvarubutiker kommer troligen inte att vara så stort såvida butiken inte finns på en turistort. I det senare fallet kan det vara en faktor för att locka kunder till butiken. Huruvida det är motiverat för nuvarande drivmedelsstationer att ha ett utbud av laddstolpar beror helt och hållet på vilka kunder stationen har och vilken service den kan erbjuda. Sannolikt kommer laddstolparna att förändra var man “tankar” vilket i sin tur kan påverka övrigt serviceutbud.

Tillgängligheten till drivmedel uppvisar stora likheter med tillgänglighet till dagligvaror. Det finns 138 drivmedelsstationer i länet varav 29 är belägna utanför tätort enligt Pipos. 270 000 personer bor så att de kan nå en drivmedelsstation med bil inom 10 minuter. Knappt 12 000 personer eller 4 % av befolkningen bor så att det tar från 10 minuter upp till 30 minuter med bil att nå en drivmedelsstation. Biltätheten är hög, och i Värmland äger i snitt mer än varannan person en bil. Lägger man till arbetsfordon och fritidsfordon så går det ungefär ett fordon per person. Av arbets- och fritidsfordon är det troligt att vi har en hög täthet i landsbygder.

Ser vi till skillnaden mellan män och kvinnor så är det en högre andel kvinnor som har längre avstånd till drivmedelsstationen. Statistiken tar inte hänsyn till bilägandet utan här handlar det om boende i landsbygder där det finns en högre andel framför allt äldre kvinnor. Kvinnornas längre livslängd slår igenom i en något sämre tillgänglighet. En skillnad som dröjer sig kvar i den äldre befolkningen medan den är mer utjämnad i yngre åldrar.

Tillgänglighet till konventionella drivmedel (bensin och/eller diesel 2021. Avstånd i kilometer för personer i Värmlands län.

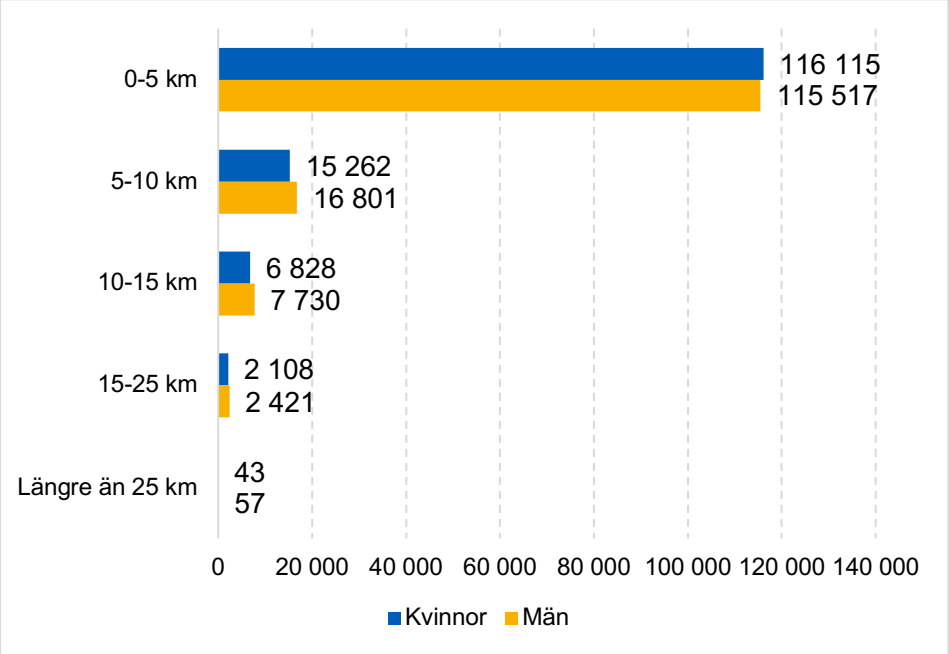

Tillgänglighet till konventionella drivmedel (bensin och/eller diesel) 2016 och 2020. Restid med bil för antal personer i Värmlands län.

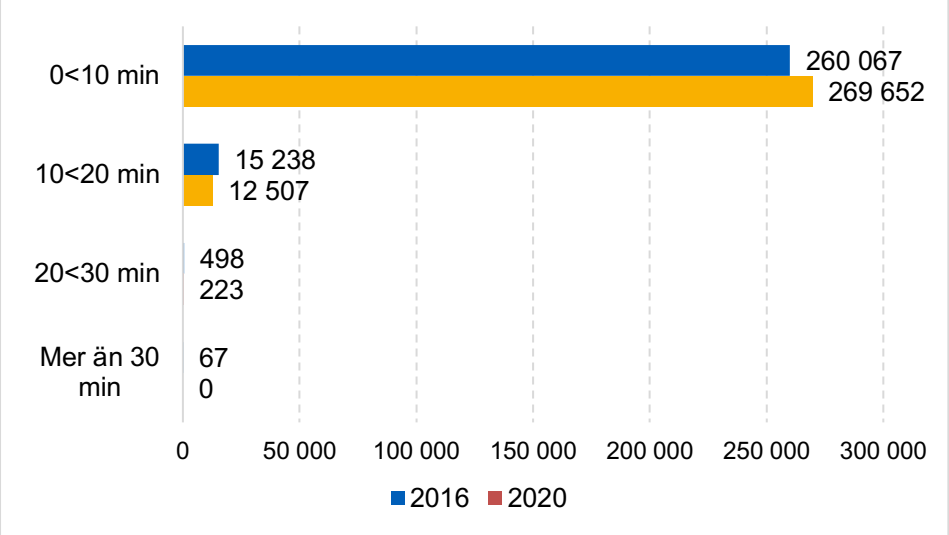

Tillgänglighet till konventionella drivmedel (bensin och/eller diesel) 2021. Avstånd i kilometer för personer i Värmlands län.

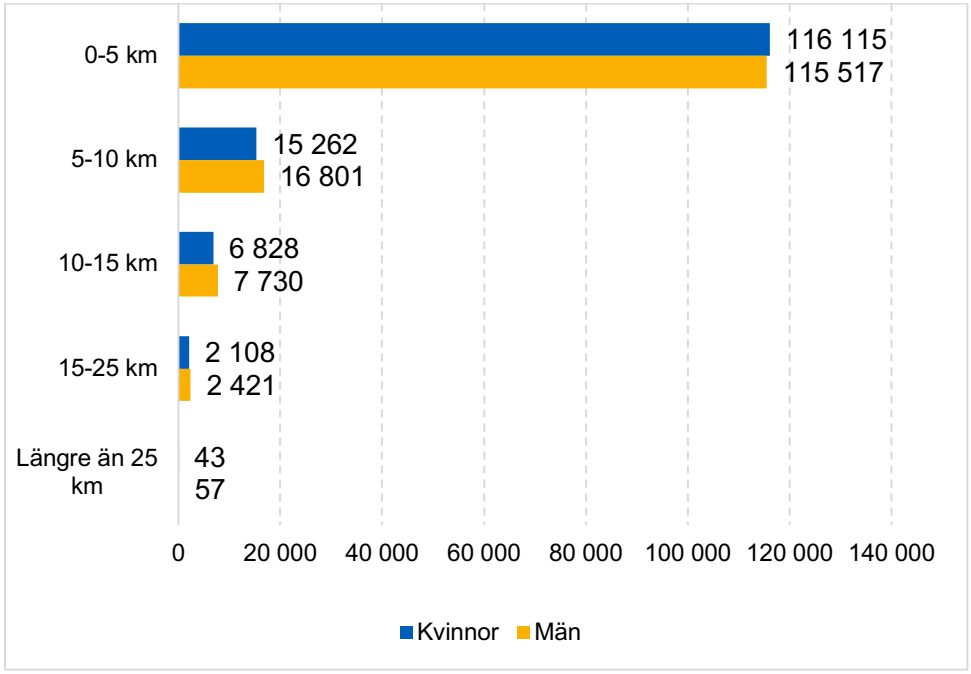

Tillgänglighet till drivmedel. Avstånd i kilometer för personer i Värmlands län.

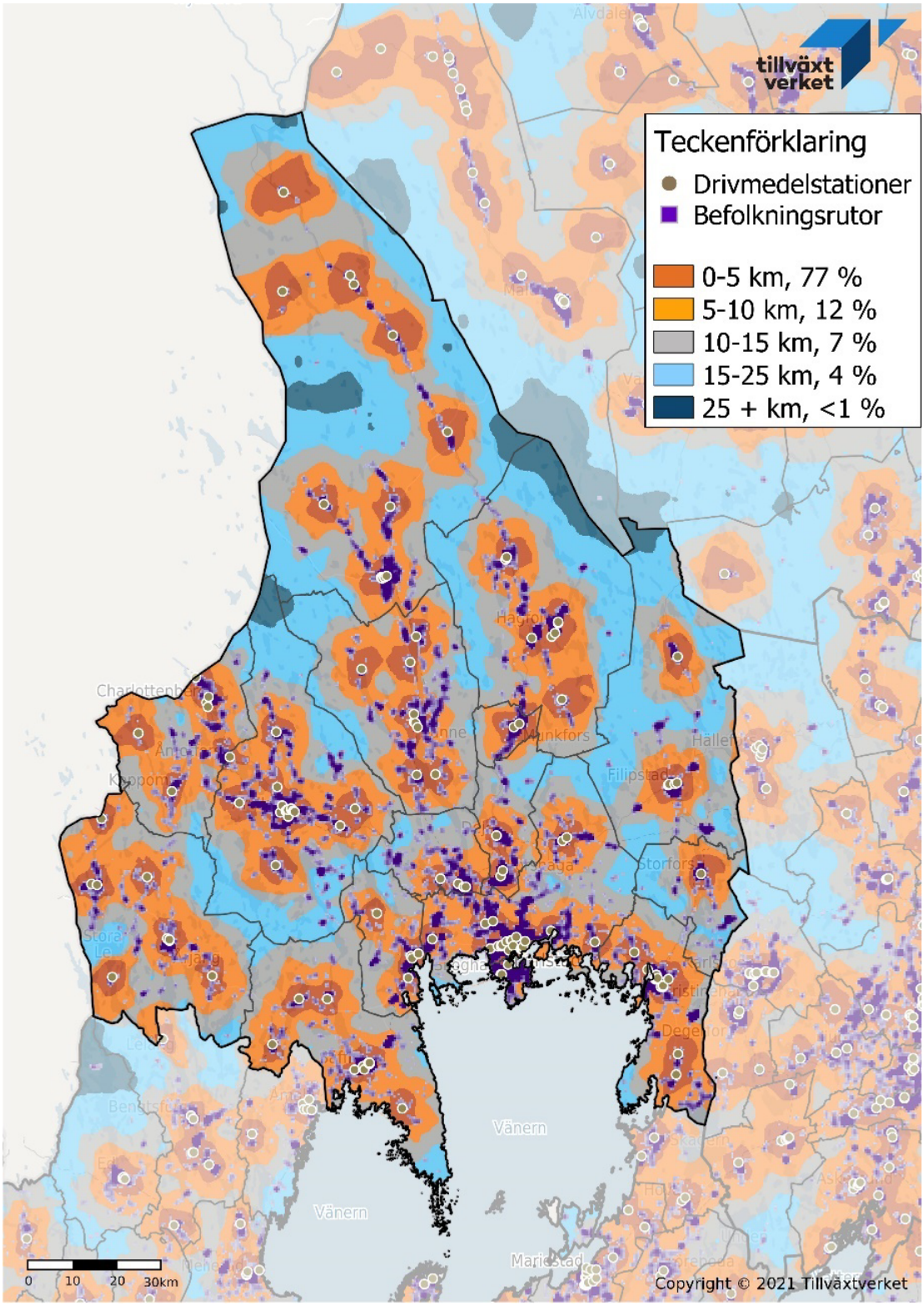

Apotekstjänster

Avregleringen av apotekshandeln ledde till en kraftig ökning av antalet apotek (öppenvårdsapotek) i större orter. Landsbygder och mindre orter har inte fått fler apotek, däremot har antalet apoteksombud ökat. I Värmland finns apotek endast i kommunernas centralorter. Avregleringen ledde samtidigt till att e-handeln kunde växa vilket förmodligen har gynnat landsbygdsboendes tillgång till receptbelagda läkemedel då dessa kan distribueras av e-apotek och hämtas ut där det finns post- och pakettjänster eller apoteksombud.

I Värmland finns 44 öppenvårdsapotek och 173 apoteksombud (våren 2022)[5]. Av apoteksombuden ligger 33 utanför centralorten.

Tillgänglighet till apotek och apoteksombud för utlämning av receptbelagda läkemedel 2021. Avstånd i kilometer för personer i Värmlands län.

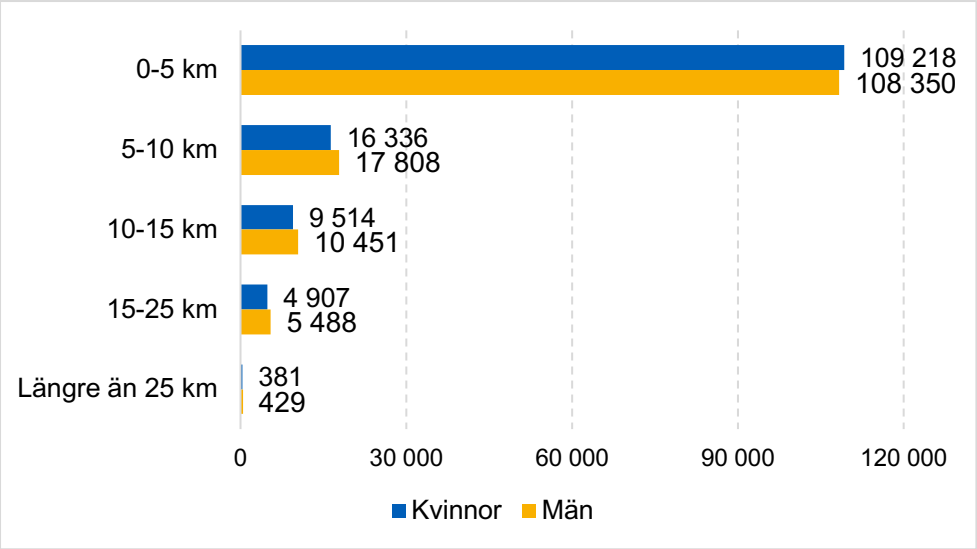

[5] Läkemedelsverket www.lakemedelsverket.se

Tillgänglighet till apoteksvaror 2021. Avstånd i kilometer för personer i Värmlands län.

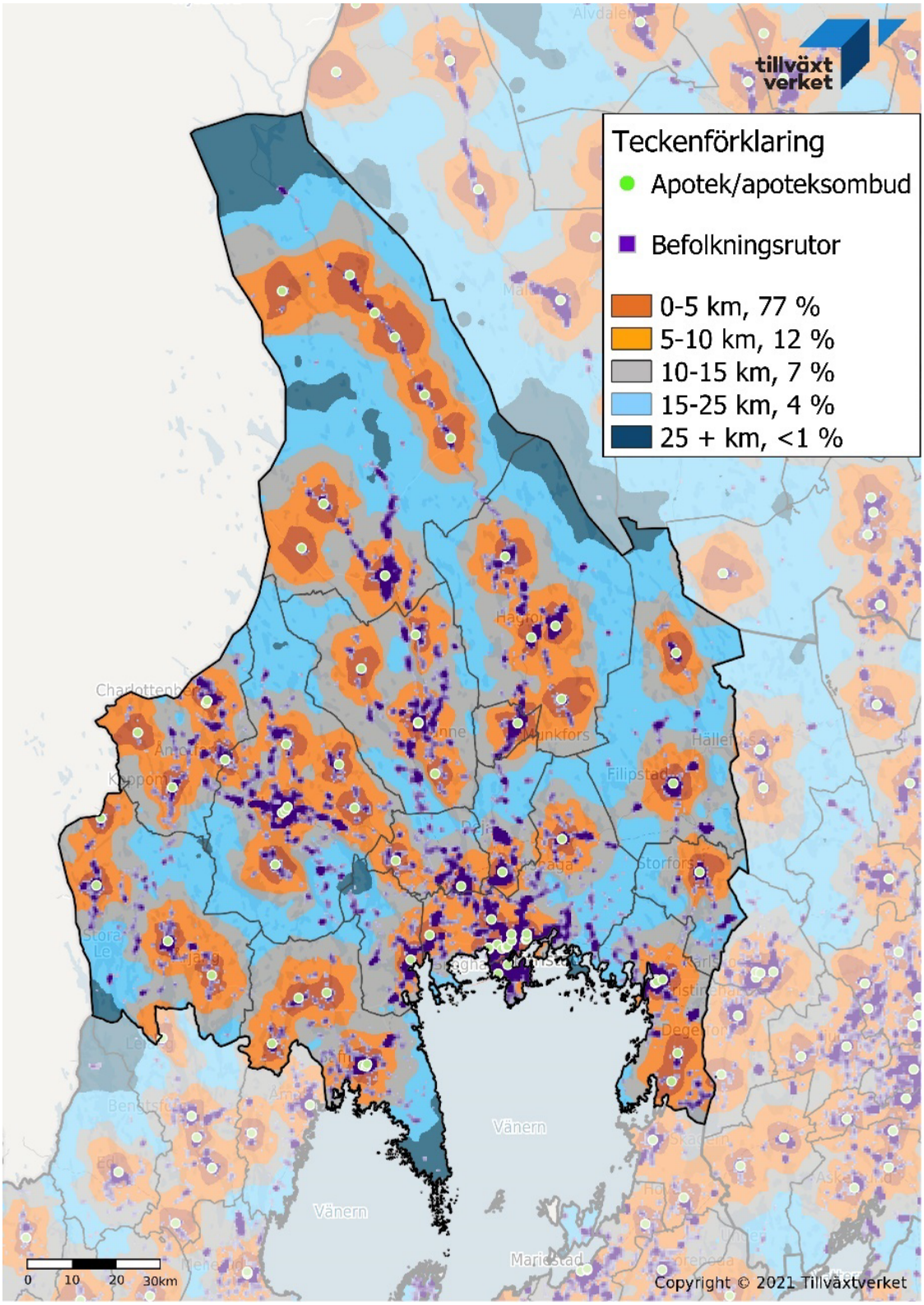

Post- och pakettjänster

Postnord har ett samhällsuppdrag att leverera post till alla svenska hushåll och företag. Mängden brev har minskat i snabb takt i digitaliseringens spår. Nyligen infördes varannandags postutdelning. Postnord är den enda operatören med nationell täckning. I Värmland finns ytterligare en aktör inom posttjänster. På paketsidan ökar antalet aktörer. De fem stora är:

- Postnord
- DHL
- DB Schenker
- Bussgods/Bring och
- UPS

Totalt finns 5 000 ombud i landet varav Postnord och DHL har 1 600 vardera.

Den växande e-handeln får stor betydelse för boende och företag i landsbygder. Den erbjuder både en möjlighet och utmaning. För dagligvarubutiker och andra serviceaktörer är utmaningen att samla de olika aktörerna till sina butiker. En annan utmaning är samtransporter och samordnad logistik för minskad tomkörning. Samtidigt har många butiker fått investera i utökade lager för pakethanteringen.

Ett i förra programperioden uppmärksammat problem är den brottslighet som drabbar paketombud. Eftersom det råder sekretess för paket- och posthantering så vet inte handlaren vad som finns i paketen. Mindre lanthandlare kan bli utsatta för brottslig införsel vilket utgör ett hot för butiken.

Ökad säkerhet kostar pengar men det är svårt att värja sig mot hot och våld under bemannad tid. En fördel med de digitala butikerna är att man samtidigt ökar säkerheten med smartare kameraövervakning och ökad samverkan med vaktbolag

Tillgängligheten till paketombud 2020. Restid med bil för personer i Värmlands län.

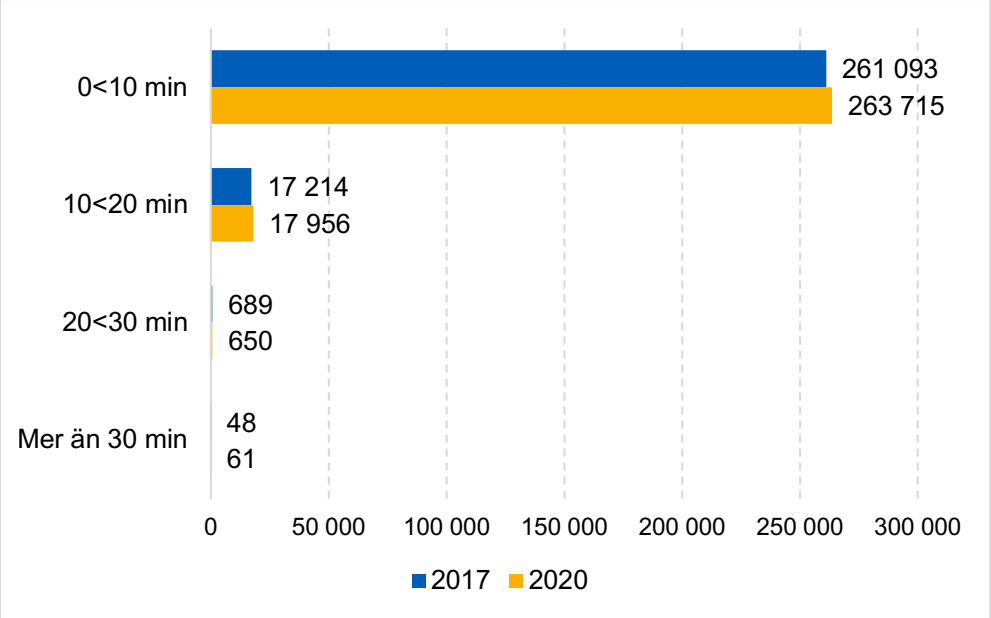

Tillgängligheten till paketombud 2021. Avstånd i kilometer för personer i Värmlands län.

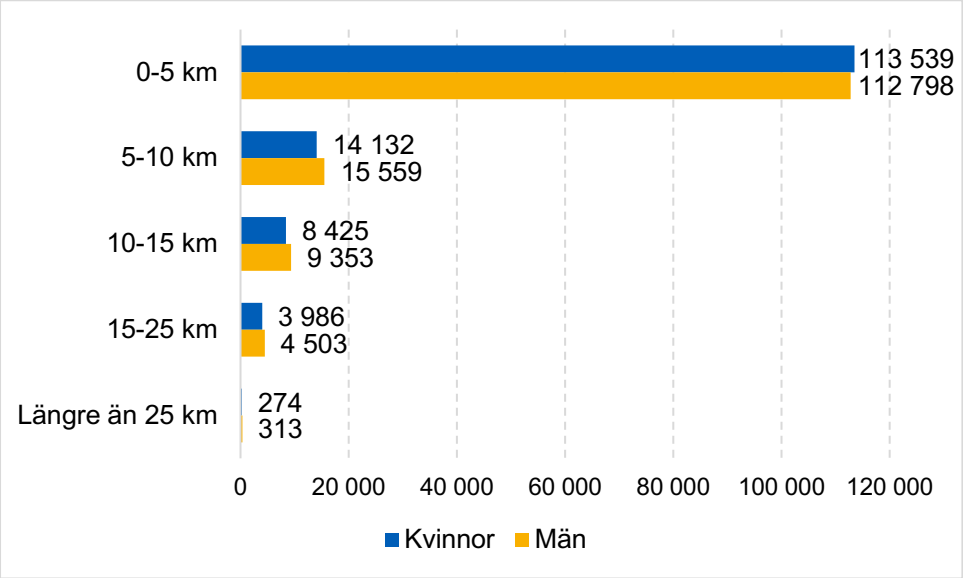

Tillgänglighet till posttjänster 2021. Avstånd i kilometer för personer i Värmlands län.

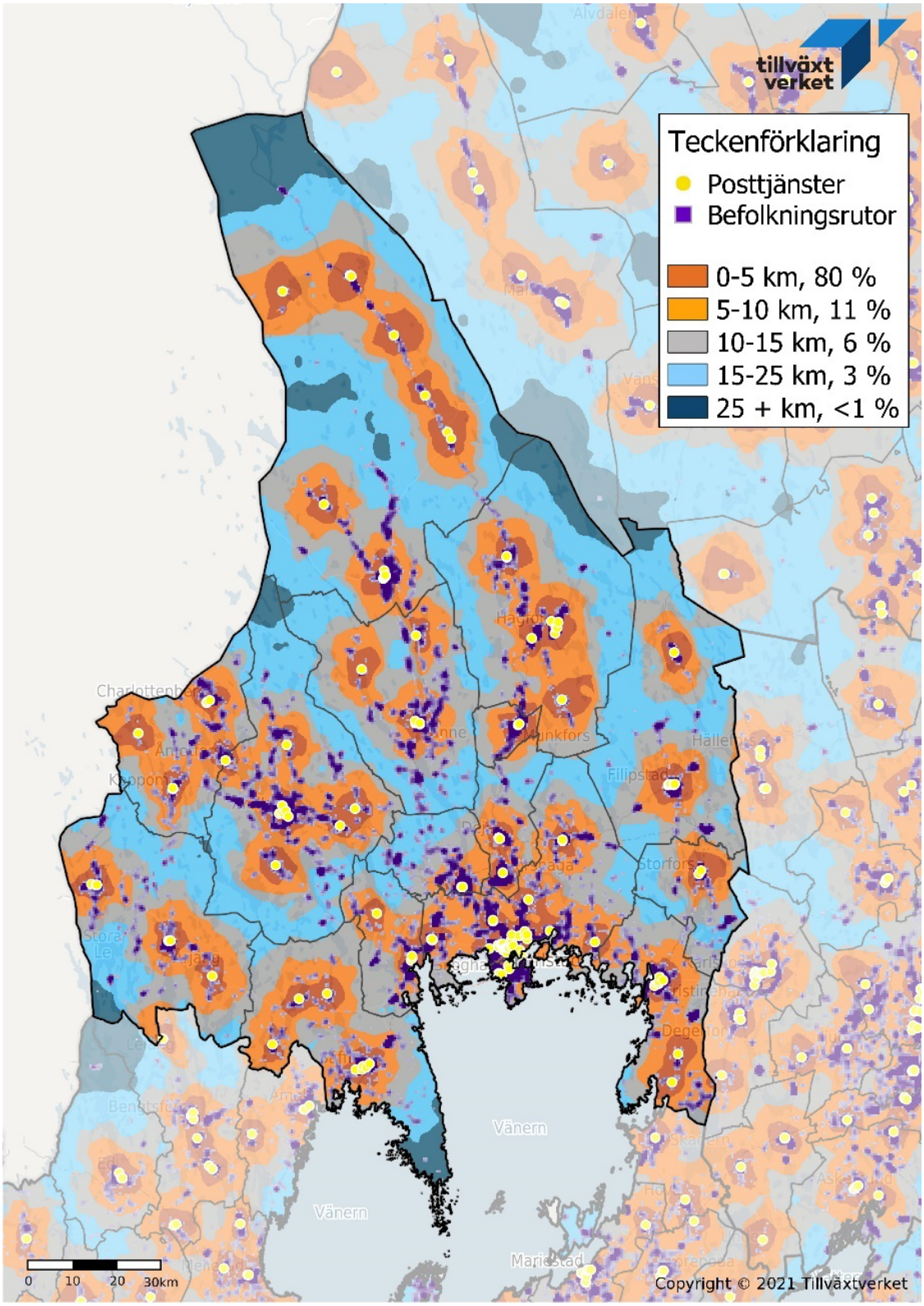

Grundläggande betaltjänster

Riksdagen har beslutat att alla i samhället ska ha tillgång till grundläggande betaltjänster till rimliga priser.

Med grundläggande betaltjänster avses tjänster för att:

- sköta betalningsförmedling, exempelvis betala räkningar,
- ta ut kontanter,
- sätta in dagskassor på bankkonto för företag och föreningar.

Länsstyrelsen har i uppdrag att regionalt bevaka tillgängligheten till grundläggande betaltjänster och om det motsvarar samhällets behov.

Länsstyrelsen bevakar särskilt hur tjänsterna fungerar för personer som är äldre, nyanlända och för personer med funktionsnedsättning men även hur betaltjänstsituationen fungerar för företag och föreningar.

För att öka den geografiska tillgängligheten till betaltjänster så kan länsstyrelsen ge stöd till betaltjänstombud på platser där det inte finns en kommersiell aktör som tillhandahåller denna service. Länet har idag tre statligt finansierade betaltjänstombud i länet, i Lesjöfors, Östmark och Molkom.

Länsstyrelsen genomför även riktade utbildningsinsatser till individer som av olika orsaker inte kan använda sig av digitala betaltjänster. Behovet av dessa insatser är störst bland boende i landsbygder, äldre, nyanlända, asylsökande och individer med funktionsnedsättning.

Att upprätthålla en infrastruktur för kontanter är också viktigt sett i ett krisperspektiv. Den minskade kontantanvändningen gör kontantkedjan sårbar. Den låga kontantomsättningen riskerar också att utarma lönsamheten för de kommersiella aktörer som upprätthåller kontantinfrastrukturen.

Fem av länets sexton kommuner saknar idag ett lokalt bankkontor. Frånvaron av bankkontor påverkar tillgången till betalningsförmedling över disk, det vill säga möjligheten att betala räkningar med personlig service. Tillgängligheten till betalningsförmedling är otillfredsställande i relation till tillgången till kontantuttag och dagskasseinsättning.

Sedan 2021 finns lagkrav på kreditinstitut att tillhandahålla platser för kontanttjänster för att säkra tillgången till uttagsmöjligheter och dagskasseinsättning.

Tillgången till kontantuttag bedöms som god i länet och år 2021 fanns 119 serviceutförrare för kontantuttag. Ungefär 90 procent av värmlänningarna har mindre än 10 kilometer till kontantuttag och mindre än 0,34 procent av länets befolkning har längre än 25 kilometer till närmaste kontantuttag. Enligt Bankomat AB:s statistik var det genomsnittliga uttaget för en värmlänning 450 kronor per månad under första halvåret 2021. Motsvarande siffra för insättning är 90 kronor.

Tillgänglighet till kontantuttag 2021. Avstånd i kilometer för personer i Värmlands län.

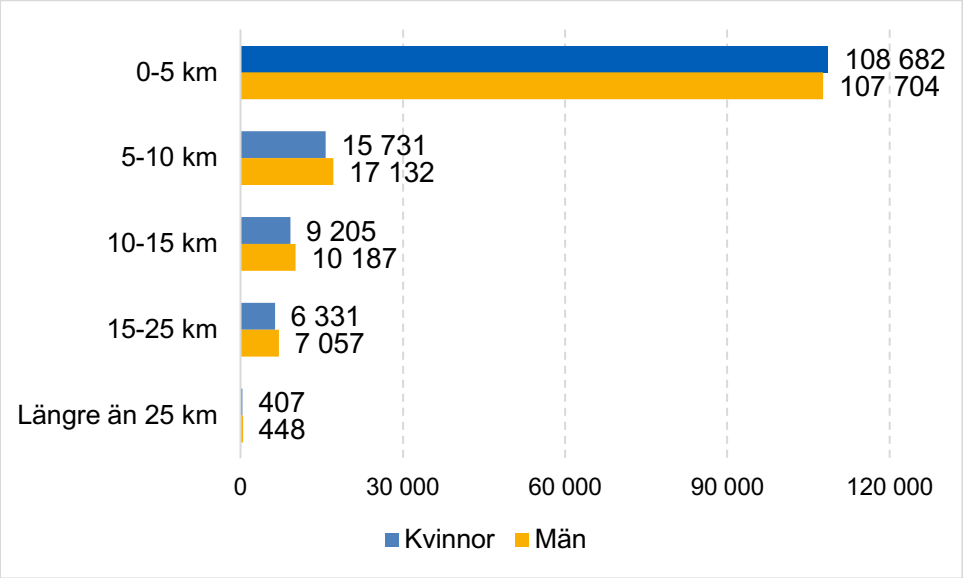

Tillgänglighet till kontantuttag, avstånd i kilometer 2021.

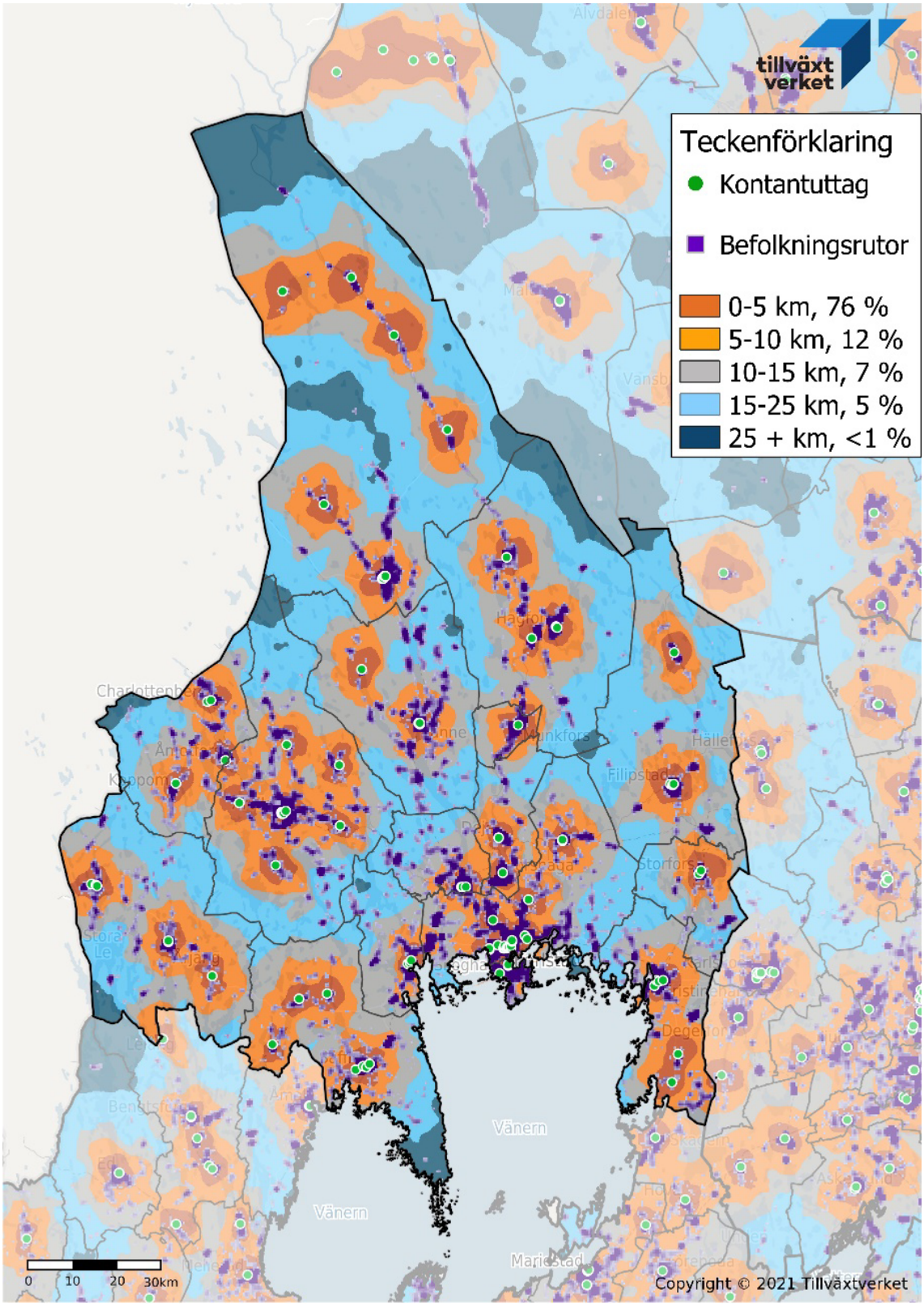

Betalningsförmedling

År 2021 hade 72 % av länets befolkning mindre än 10 kilometer till närmaste betalningsförmedling. Fem kommuner – Munkfors, Forshaga, Hammarö, Filipstad och Grums – saknar möjligheten till betalningsförmedling. Betalningsförmedling med personlig service, manuell betalning tillhandahålls endast av vissa banker och betaltjänstombud.

Tillgänglighet till betaltjänster (betalningsförmedling) 2021. Avstånd i kilometer för personer i Värmlands län.

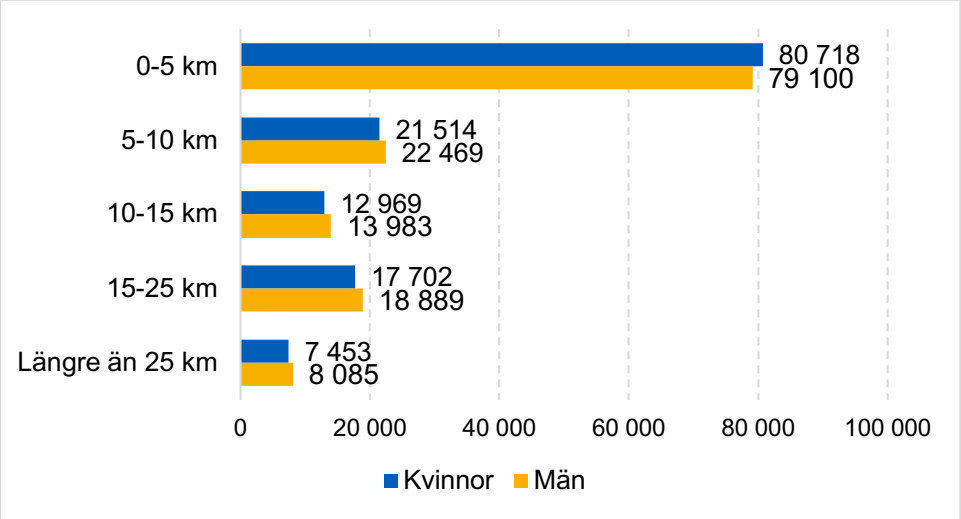

Tillgänglighet till betalningsförmedling, avstånd i kilometer 2021.

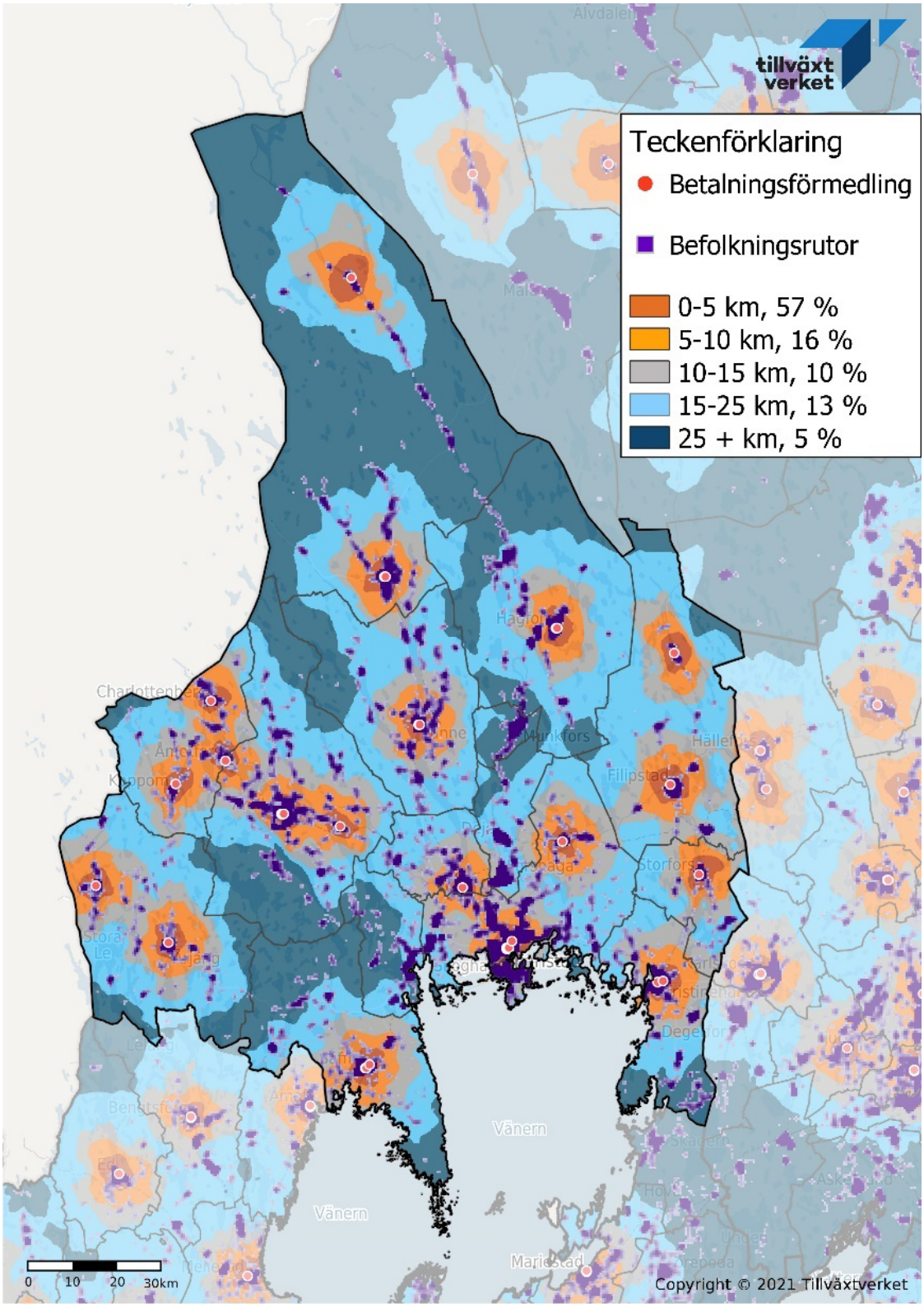

Dagskasseinsättning

Alla kommuner utom Forshaga hade år 2021 tillgång till dagskasseinsättning. Det finns ett tjugotal serviceboxar i länet och under 2021 tillkom fem nya insättningsautomater. Avstånden bedöms som rimliga då merparten, cirka 82 procent av de kontantintensiva arbetsställena, har mindre än 5 kilometer till närmaste dagskasseinsättning. Ytterst få har längre än 25 kilometer.

Föreningarna uppger att de föredrar att använda de digitala tjänsterna Swish och iZettle dels för att allmänheten i stor utsträckning slutat använda kontanter, dels för att det är för problematiskt och dyrt att lösa in kontanter.

Tillgänglighet till dagskasseinsättning 2021. Avstånd i kilometer för personer i Värmlands län.

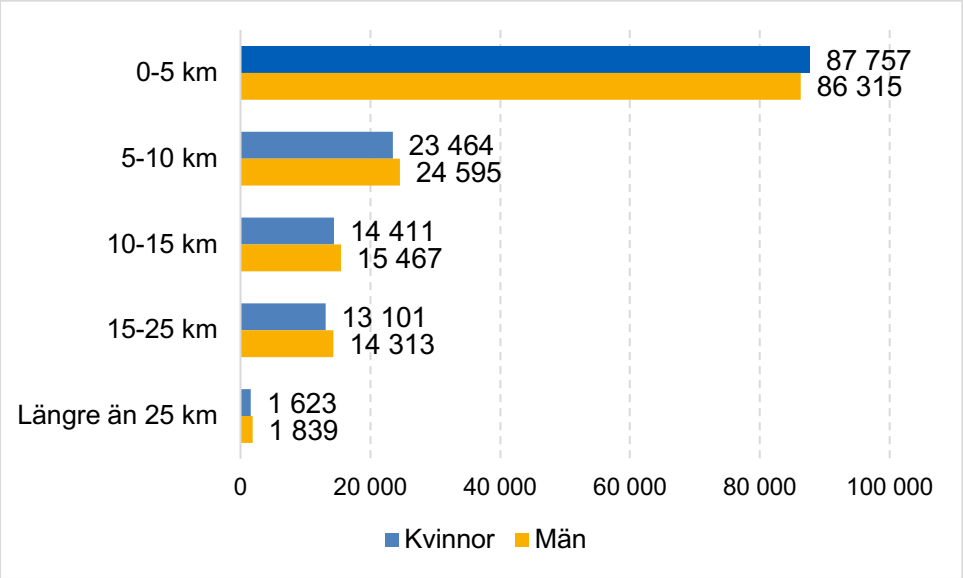

Tillgänglighet till dagskasseinsättning, avstånd i kilometer 2021.

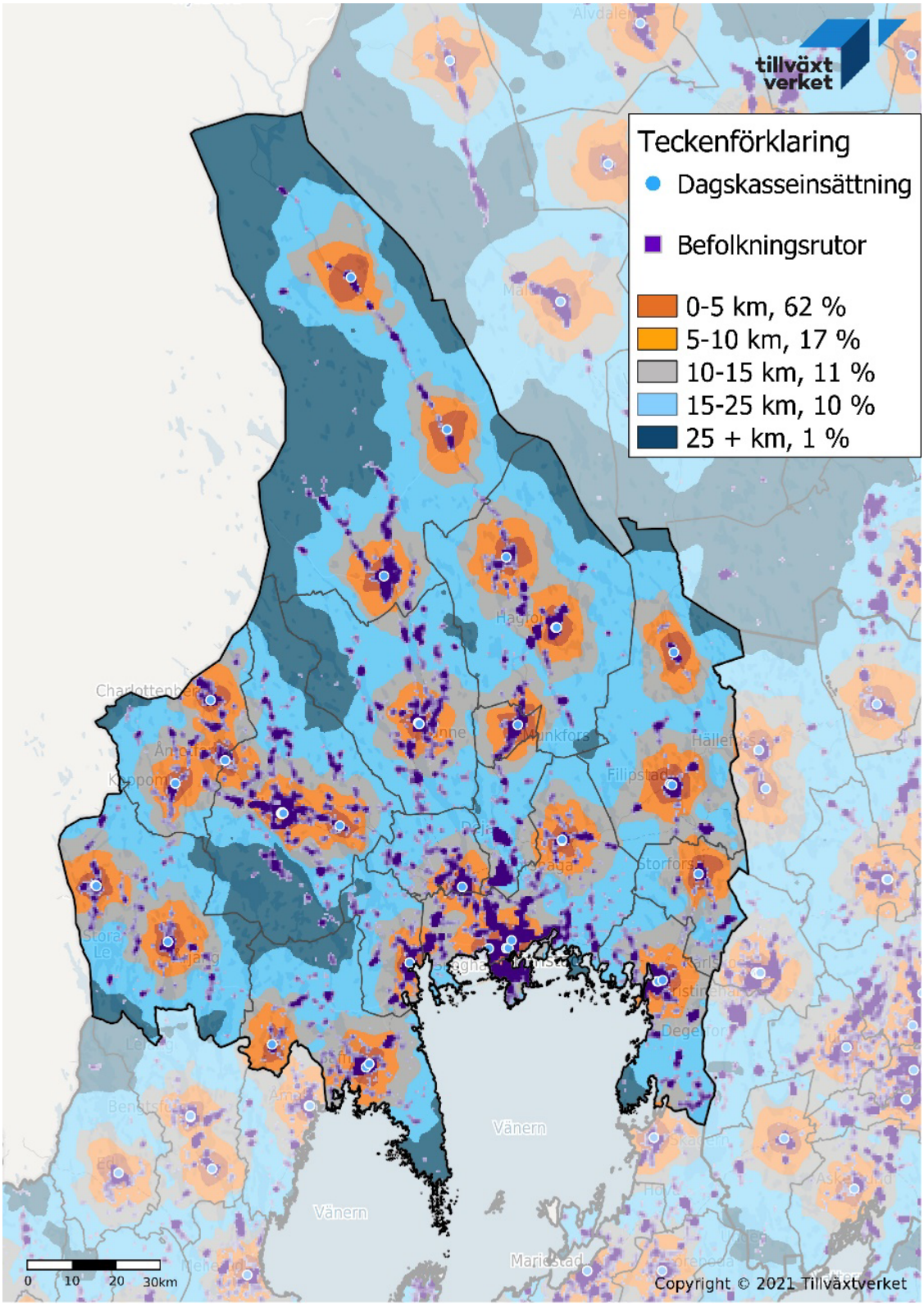

Riktlinjer för stöd

Region Värmland har tilldelats uppgiften från regeringen att regionalt hantera stödinsatser riktat till kommersiell service. Region Värmland hanterar investeringsbidrag, hemsändningsbidrag, servicebidrag och driftstöd. Men det kan även vara andra tillfälliga stödinsatser där Tillväxtverket fördelar uppdrag och medel för insatsen till regionerna. Under 2022–2023 kommer regionen att hantera stöd till drivmedelsanläggningar som måste investera i bättre korrossionsskydd.

Stödinsatserna till kommersiell service är:

- investeringsbidrag och investeringslån,
- servicebidrag,
- hemsändningsbidrag,
- särskilt driftstöd till dagligvarubutiker i svåra och utsatta lägen,
- stöd till grundläggande betaltjänster,
- investeringsstöd för drivmedelsanläggningar som saknar korrossionsskydd.

Av dessa stöd utgår alla utom hemsändningsbidrag till företag som bedriver aktuell serviceverksamhet. Hemsändningsbidraget är riktat till kommuner som har avtalat om hemsändning med butik eller annan aktör.

Alla stöd, utom det till betaltjänster, hanteras och beslutas av Region Värmland. Stödet till grundläggande betaltjänster hanteras av länsstyrelsen. Medlen fördelas till länsstyrelsen av Post- och telestyrelsen.

För driftstödet och drivmedelsstödet så är det Tillväxtverket som fördelar medel till regionerna och sätter upp villkoren för stödbeslut.

Stöden måste uppfylla kraven enligt EU:s för stöd av mindre betydelse (EU) 1356/2013. Detta betyder att företaget måste kunna klassas som ett företag enligt kategorin små- och medelstora företag. Det innebär också att det finns ett maxtak för stöd till en enskild näringsidkare på 200 000 euro under en treårsperiod. För särskilt driftstöd och stöd för korrosionsskydd för drivmedelsstationer gäller EU-förordningen 360/2012 vilket avser *”tjänster av allmänt ekonomiskt intresse*” och innebär att maxtaket höjs till 500 000 euro under en treårsperiod.

Regionala riktlinjer

Region Värmland ska tillämpa förordningen (2000:284) om stöd till kommersiell service i sin stödgivning.

Enligt 5 § ”får stöd lämnas i områden där servicen är gles”. Enligt andra stycket ”får länsstyrelsen meddela föreskrifter om i vilka områden stöd får lämnas”. Då någon sådan föreskrift inte föreligger så får bedömningen ske från fall till fall.

Enligt 6 § i förordningen kan stöd beviljas ”om kommunen har planerat varuförsörjningen på ett sådant sätt att behovet av stöd kan bedömas”. Varuförsörjningsprogrammen har i regel ersatts av ett kommunalt serviceprogram (KSP). Kommunerna har i dessa pekat ut servicepunkter och serviceorter. En verksamhet som etableras eller förstärks på en serviceort eller servicepunkt enligt KSP bör ges en prioritet i stödsammanhang.

Enligt 7 § i förordningen ”får stödet inte otillbörligt gynna en viss näringsidkare.” Med andra ord så ska stödet inte leda till att konkurrensen snedvrids och riskera att någon annan närliggande servicebutik slås ut. Det är då naturligt att ta hänsyn till butikernas geografiska belägenhet, deras marknadsområde och kundunderlag. En grundläggande princip som har tillämpats och som kommer att tillämpas framgent är att det bör vara minst 8 kilometer till närmaste konkurrerande verksamhet. Men hänsyn måste också tas till butikens marknadstäckning, kundernas resvägar, tillgänglighet och butikens servicenivå i förhållande till närliggande butikers servicenivå.

Enligt 8 § ”kan stöd lämnas för att det i gles- och landsbygder skall kunna upprätthållas en försörjning med dagligvaror och drivmedel som är tillfredställande med hänsyn till geografiska och befolkningsmässiga förhållanden.” Stödet är alltså riktat mot handel med dagligvaror och drivmedel

men det hindrar inte att ge stöd till kompletterande service. Om denna service inte anses ligga inom området kommersiell service så kan sökanden alternativt ges möjligheten att erhålla bidrag via övriga regionala företagsstöd.

För att en dagligvarubutik ska vara stödberättigad ska den ha ett mångsidigt utbud av varor. Med det menas att sortimentet ska åtminstone uppgå till 1 000 artiklar bestående av livsmedel och hushållsartiklar. Därav ska varugrupperna mejeri, charkvaror, ägg, färskt bröd, frukt och grönsaker finnas representerade.

Investeringsbidrag/lån

Investeringsbidrag kan lämnas för ny-, till-, ombyggnad eller större reparation av lokal som behövs för verksamheten och för inredning och utrustning i sådan lokal. Investeringsbidrag kan även erhållas för kompetensutveckling, såsom rådgivning för att ta fram ett åtgärdsprogram.

Investeringsbidrag kan lämnas med belopp som motsvarar 50 % upp till 85 % på en serviceort. Den högre procentsatsen kan tillämpas om stödet är angeläget för att förbättra servicen vid servicestället, förbättra tillgängligheten eller utveckla butiken långsiktigt.

Investeringslån kan för närvarande inte lämnas, men kan bli aktuellt om de administrativa förutsättningarna kommer på plats, följt av en översyn under vilka förutsättningar som lån skulle kunna tillämpas. Det skulle förslagsvis kunna utgå för anskaffning av lokal för verksamheten samt för anskaffning av varulager för exempelvis en särskilt prioriterad etablering.

Servicebidrag

Servicebidrag får enligt förordningen endast lämnas om det finns särskilda skäl och andra insatser inte bedöms som ändamålsenliga. Regionen kan gå in med ett bidrag om det har uppstått tydliga lönsamhets- eller likviditetsproblem som kan antas vara av övergående art och att ett stöd kan hjälpa verksamheten att överbrygga det uppkomna problemet. Bidraget ska vara riktat mot en ändamålsenlig insats som kan antas åstadkomma önskvärd effekt.

Hemsändningsbidrag

Region Värmland beviljar hemsändningsbidrag till kommuner som ordnar hemsändning till äldre och funktionshindrade som bor långt från närmaste dagligvaruhandel och som har svårigheter att själva ta sig till butiken. Bidraget ska i första hand komma butiker belägna i glesbygd till del. Bidrag beviljas med belopp som anges i förordningen.

Särskilt driftstöd till dagligvarubutiker i svåra och utsatta lägen

Särskilt driftstöd är avsett för att bidra till att trygga bärkraften och förbättra möjligheten för butiksägaren att ta ut en rimlig lön för sig själv och sina medarbetare. Butiker i serviceglesa områden har i regel låg lönsamhet och därmed ofta låg ersättning till löner. Stödet beviljas en gång per kalenderår. Villkoren och förutsättningarna för stödet fastställs av Tillväxtverket.

Investeringsstöd till drivmedelsanläggning

Under år 2022–2023 kan drivmedelsstationer i glesbygd som har minst 15 kilometer till närmast alternativa drivmedelsstation söka stöd vid avsaknad av lagstadgat korrossionsskydd för markförlagda rör som är avsedda för brännbara bränslen[6]. Tillväxtverket fördelar medel till Region Värmland och sätter upp de villkor som gäller för stöd. Regionen hanterar stödet och beslutar om stöd till enskilda stationsägare.

[6] Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. Föreskrift MSBFS 2018:3.

Stöd till grundläggande betaltjänster

Länsstyrelsen Värmland kan bevilja stöd till aktör som tillhandahåller grundläggande betaltjänster. Länsstyrelsen tillämpar lagen (2010:751) om betaltjänster samt Post- och telestyrelsens riktlinjer och föreskrifter.

Hållbar utveckling

Hållbar utveckling har på senare tid alltmer likställts med de 17 Globala målen i Agenda 2030[7]. En väl utbyggd service eller tillgång till service är inget eget mål i Agenda 2030. Däremot kan god tillgänglighet till service indirekt stödja många mål såsom:

- gynna jämlikhet mellan olika befolkningsgrupper och mellan stad och land avseende tillgång till privata och offentliga tjänster (mål 5),
- gynna ett hållbart arbetsliv och minskat resande (mål 8),
- gynna företagande och näringsutveckling i landsbygder med tillgång till olika tjänster (mål 8),
- gynna ett inkluderande, säkert och motståndskraftigt samhälle (mål 11),
- gynna en hållbar konsumtion (mål 12).

Kommersiell service bidrar indirekt till de tre hållbarhetsdimensionerna (ekonomiskt, miljömässigt och socialt) och skapar förutsättningar för att människor och företag kan verka och leva i landsbygder:

- genom att samordna service lokalt förbättras möjligheten till annan ekonomisk verksamhet,
- genom att tillgodose människors behov av tillgång till mat, drivmedel och information skapas förutsättningar för att kunna hantera krissituationer,
- genom samordning av transporter förbättras möjligheten att minska energiförbrukning och koldioxidutsläpp,
- genom inköp från när-producenter kan möjligheten till lokala kretslopp öka.

En tillgänglig och välfungerande service är ingen självklarhet. De flesta människor vill leva på platser som har en ekonomisk utveckling. En nedgång i ekonomisk utveckling leder i sin tur till fallande tillgångspriser och kan leda till att välbefinnandet minskar. En fungerande kommersiell service resulterar förhoppningsvis i en gynnsam landsbygdsutveckling och mindre skillnader mellan stad och land.

Regionala serviceprogrammet är utarbetat för att nå en hållbar regional utveckling i hela regionen och genom att detta program följer den hållbarhetsäkrade Värmlandsstrategin är all verksamhet kopplat till kommersiell service på så sätt genomlyst för att nå en hållbarhet i miljö-, sociala-, och ekonomiska perspektiv.

[7] https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/17-globala-mal-for-hallbar-utveckling/

När vi genomför och bryter ned Värmlandsstrategins insatser i våra olika dokument, arbetar vi också mot fler målsättningar på olika nivåer, som Agenda 2030 och det nationella målet för hållbar regional utveckling.

Jämställdhet

Det övergripande målet med det regionala serviceprogrammet är att skapa likvärdiga förutsättningar för alla människor att bo verka och leva i hela vår region och ha möjlighet till service på någorlunda lika villkor. Med hänsyn till kön, ålder, socioekonomi, funktionsnedsättning eller bostadsort så skiljer sig förutsättningarna mellan olika människor att kunna ta del av service och tjänster.

I framtagandet, genomförandet och uppföljningen av det regionala serviceprogrammet ska hållbarhetsdimensionerna beaktas med särskilt fokus på jämställdhet mellan kvinnor och män.

Jämställdhetsarbetet kan genom det regionala serviceprogrammet på aktivitetsnivå säkerställa att en viss målgrupp är representerad och arbeta med inkluderande och demokratiska processer för att säkerställa deltagande kvinnor och mäns lika möjligheter. Det kan även avse att analysera en verksamhet, aktivitet eller situation ur ett intersektionellt perspektiv. Vi kommer så långt det är möjligt i arbetet med regionala servicefrågor använda könsuppdelad statistik och analysera och ta fram konsekvensbeskrivningar baserat på det.

Ett intersektionellt perspektiv innebär att lyfta upp olika förutsättningar mellan grupper av kvinnor och män, exempelvis gällande ålder, bakgrund med mera. Intersektionalitet är ett begrepp som används för att analysera hur olika maktstrukturer samverkar och skapar ojämlikhet.

Vi kommer att utgå från Agenda 2030 mål 5 som bland annat har följande delmål:

- öka användningen av gynnsam teknik, i synnerhet informations- och kommunikationsteknik, för att främja kvinnors egenmakt (delmål 5B),
- anta och stärka välgrundad politik och genomförbar lagstiftning för att främja jämställdhet och öka kvinnors egenmakt på alla nivåer (delmål 5C).

Lärande och utvärdering

Årlig handlingsplan och utvärdering

Enligt den nationella strategin för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030 ska lärande i form av analys, uppföljning, utvärdering och forskning bidra till ett utvecklat och effektivt genomförande av den regionala utvecklingspolitiken. Ökade kunskaper och ett ökat lärande hos olika aktörer bidrar till möjligheterna att nå målet i den regionala utvecklingspolitiken.

Lärande sker genom samverkan mellan aktörerna och nätverken som anordnas inom ramen för serviceprogrammet. Olika utbildningar och föreläsningar kommer att anordnas för att öka kunskaperna och utbyta erfarenheter mellan aktörerna. De stora samhällsförändringar som vi ser kräver att man håller sig uppdaterad om dessa förändringar och tar vara på de möjligheter som ges. Samverkan bör ske mellan olika aktörer på olika nivåer i samhället och mellan olika sektorer.[8]

Inom ramen för det regionala serviceprogrammet kan det finnas anledning att skapa rutiner och strukturer för en mer sammanhållen uppföljning. Ambitionen är att i årliga handlingsplaner peka på lämpliga insatser som bör genomföras. Insatser kan gärna ske i samverkan med Länsstyrelsen Värmland, kommuner eller andra aktörer.

Tillväxtverket har det samlade ansvaret för de regionala serviceprogrammen på nationell nivå. Region Värmland ska årligen rapportera till Tillväxtverket om genomförda aktiviteter. Rapportering sker även i samband med rapporteringen av det regionala tillväxtarbetet till regeringen.

Skr 2020/21:133, (2021) Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030 https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/skrivelse/2021/03/skr.-202021133/

Region Värmland

regionvarmland.se